

Qendra për Hulumtim të Migracionit dhe Ndhmë Refugjatëve (QHMR) së bashku me Friedrich Ebert Stiftung (FES) kanë organizuar me 14.11/2003 Konferencë me titull pune:

“Kthimi dhe riintegrimi i personave të zhvendosur dhe refugjatë (minoritarë) në Kosovë – Rezultate dhe Probleme”

Punimet e konferencës ishin fokusuar për të kontribuar në aktualizimin dhe inkurajimin në veçanti të minoritarëve për kthim të qëndrueshëm e substancial në vendlindje. Pjesëmarrësit e konferencës dhanë një kontribut të theksuar dhe ide për krijimin e një ambienti social dhe politik i cili do të mundësonte që të gjithë personat e zhvendosur dhe refugjatë të luftës të kenë shansë të barabartë për një kthim dinjitoz në vendin e tyre të origjinës.



Në veçanti u diskutuan në mënyrë kritike katër grupe faktorësh që ushtrojnë ndikim në kthimin dhe riintegrimin substancial të personave të zhvendosur:

- **Siguria dhe liria e lëvizjes**
- **Qasja në shërbime publike, sociale, arsimore, kulturore në gjuhën amtare**
- **Qasja në strehim – Riposedimi i pronave dhe shtëpive**
- **Krijimi i mundësive dhe shanceve të barabarta për punësim**

Pjesëmarrës në konferencë ishin (përveq organizatorit – Prof. Dr. Rifat Blaku – Besa Shema):

- përfaqësues nga UNMIK-u (zyra për kthime dhe komunitete),
- të OSBE-së, UNHCR-së, KFOR-i (gjenerali britanez),
- zyra e kryeministrit (Bekim Çollaku),
- përfaqësuesi i kryeparlamentarit (Mr. Ramush Tahiri),
- zyra e Ombduspersonit (i komunitetit boshnjak),
- zyra italiane,
- zyra zvicerane (Andreas Wormser),
- përfaqësuesi i TMK-së (Skender Muçolli),
- përfaqësuesi i hashkalive (Bajrush Berisha),
- si dhe përfaqësues të mediave elektronike dhe korrespondent të jashtëm.

Konferenca ka zgjuar një interesim të madh në opinion dhe është regjistruar në të gjitha mjetet e informimit publik në Kosovë.

Të gjithë pjesëmarrësit që kanë diskutuar në këtë konferencë kanë bashkangjitur edhe materialet e shkruara!

Publikimi i materialeve të kësaj konference është me interes të veçantë për senzibilizimin dhe inkurajimin e mëtejme të procesit të kthimit në veçanti të minoritarëve në Kosovë.

Bekim Çollaku

"Kthimi dhe Riintegrimi i personave të zhvendosur dhe refugjatë në Kosovë - Rezultate dhe probleme"

- Përshëndetje në emër të Kryerninistrit dhe të Qeverisë së Kosovës për organizatorët e kësaj konfence dhe gjithë pjesëmarrësit në takim.
- Shprehja e keqardhjes për incidentin që ndodhi dhe në fshatin Mushtisht të kornunës së Therandës (ish-Suharekë).

Rëndësia e Procesit të Kthimit

Institucionet e Përkohshme të Vetëqeverisjes IPVQ-të luajnë një rol shumë të rëndësishëm në çdo fazë të procesit të kthimit dhe të integritit të bashkësive pakicë.

Ardhmëria e Kosovës varet në masë të konsiderueshme nga aftësia e popullit të Kosovës, Qeverisë së Kosovës, zyrtarëve të qeverive lokale për t'u angazhuar në procesin e kthimit të të zhvendosurve, promovimin e dialogut ndëretnik, në nxitjen e tolerancës dhe pranimin e të drejtës së tyre për t'u kthyer, si dhe në inkurajimin e pjesëmarrjes së tyre në strukturat e përkohshme të qeverisë.

Sipas standardeve ndërkombëtare, refugjatët dhe personat e zhvendosur kanë të drejtën fundamentale humane për t'u kthyer në shtëpitë e tyre, pa marrë parasysh përkatësinë e tyre etnike, në mënyrë spontane, të organizuar apo të ndihmuar. Kjo është në pajtim me Rezolutën 1244 të OKB-së (1999), Kornizën Kushtetuese dhe standardet ndërkombëtare mbi të drejtat e njeriut.

E drejta mbi pronën është një nga të drejtat fundamentale të njeriut dhe në fakt, i tërë koncepti teorik i të drejtave të njeriut i cili është zhvilluar në civilizimin perëndimor është bërë nga nevoja për mbrojtjen e pronës private.



Prandaj, asnjë njeri i ndershëm nuk mund të jetë në parim kundër kthimit të personave të zhvendosur në pronën e tyre.

Bashkëqytetarët tanë afrimojnë vlerat e civilizimit modern botëror, Qeveria e Kosovës ka objektiv parësor integrimin e Kosovës si entitet i veçantë në strukturat Euro-Atlantike, prandaj do të mbështes fuqimisht që kjo e drejtë fundamentale të respektohet dhe mbrohet me ligj.

Nisur nga pikëpamja morale dhe ligjore, të mohosh të drejtën e personave të zhvendosur për t'u kthyer në pronën dhe shtëpitë e tyre, nënkupton favorizimin e vjedhjes. Nga pikëpamja politike, ata që kundërshtojnë kthimin e personave të zhvendosur të cilës do përkatësie qofshin ata, për në mënyrë të veçantë ata që janë kundër kthimit të Serbëve të zhvendosur, i kontribuojnë vetëm Beogradit dhe planit për cënimin e Kosovës.

Prandaj, nuk duhet të ketë asnjë dilemë rreth çështjes se a duhet apo nuk duhet të ndodhë kthimi.

Qeveria e Kosovës synon ndërtimin e shoqërisë bazuar në vlerat dhe në përputhshmëri me normat morale dhe juridike të shoqërive perëndimore. Dhe në perendim, e drejta mbi pronën private është e padiskutueshme. Qeveria e Kosovës është shumë e vetëdijëshme për të gjitha këto, andaj i kushton përkujdesje të vazhdueshme çështjes së kthimit dhe mbështet plotësisht procesin e kthimit të pronës private pronarëve ligjorë, pavarësisht nga përkatësia etnike; dhe gjithashtu mbështet fuqimisht krijimin e tolerancës, pajtimit, bashkëjetesës me qëllim që pronarët të gëzojnë pronat e tyre në paqe.

Fundamentale për t'i gëzuar plotësisht këto të drejta dhe shkallën deri në të cilën komunitetet e pakicave mund të integrohen dhe të marrin pjesë në shoqëri është qarkullimi i tyre i lirë. UNMIK-u dhe KFOR-i do të ndërmarrin të gjitha masat e nevojshme për të siguruar lirinë e qarkullimit për të gjithë të kthyerit dhe komunitetet në Kosovë.

Qeveria është e zotuar fuqimisht që të punojë me qytetarët e Kosovës me qëllim që të krijohet një ambient i përshtatshëm shoqëror dhe politik për të kthyerit.

Dështimi eventual i institucioneve të Kosovës dhe i qytetarëve të saj për të siguruar dhe avancuar të drejtat e komuniteteve tjera që jetojnë në Kosovë përpos që do të rrisë rrezikun e legjitimitetit të enklavave serbe dhe mbase do inkurajon coptimin eventual të territorit të Kosovës, gjë; që për Qeverinë e Kosovës është tërësisht e papamueshme. poashtu do të ketë edhe pasoja të tjera negative në planin afatgjatë për Kosovën: seriozishtë do të vëjë në pikëpyetje mundësinë e integritetit të Kosovës në Unionin Europian dhe në strukturat tjera Veri-Atlantike.

Për shkak të gjitha këtyre arsyeve, shqiptarët e Kosovës që përbëjnë shumicën e popullsisë së Kosovës bashkë me institucionet e vendit duhet që ta perkrasin fuqimishtë kthimin dhe integrimin e të gjithë personave të zhvendosur.

Kthimi i personave të zhvendosur nuk e rrezikon pavarsinë e Kosovës, përkundrazi është kusht për integritetin territorial dhe realizimin e synimeve tjera të Kosovës për integrim. Komuniteti ndërkombëtarë ka vënë si kushte përbushjen e tetë standardeve përpara se të vendoset për statusin përfundimtar të Kosovës. Këto standarde nuk janë synim vetëm i komunitetit ndërkombëtar por janë objektiva të Qeverisë dhe qytetarëve tanë sepse të gjitha lidhen në menyrë të drejtëpërdrejtë me përmirësimin e jetës dhe ngritjen e mirëqenjes në vend. Boshti kryesor i këtyre standardeve që do ti hapë perspektivë Kosovës është respektimi i të drejtave të komuniteteve tjera pakicë që jetojnë në Kosovë.

Qeveria e Kosovës është e bindur se në këtë drejtim ka përkrahjen e qytetarëve të vendit dhe se bashkarishtë do punojnë që ta bëjnë Kosovën vend demokratik, ku do të respektohen të drejtat njerëzore në mënyrë të barabartë për të gjithë; vend ku të gjitha komunitetet do të jenë në gjendje të levizin lirshëm pa pasur nevojë për masat e sigurisë; vend ku të gjitha komunitetet do ta perdorin lirshëm gjuhën e tyre dhe do të gëzojnë mundësi të barabartë punësimi dhe shfrytëzim të barabartë të shërbimeve publike dhe sociale.

Eksperienca jo e largët e shqiptarëve të Kosovës ishte ajo e dhunës dhe e spastrimit etnik, tani komunitetet jo-shqiptare kanë probleme që e vështirësojnë kthimin dhe jetën e tyre në Kosovë. Kjo duhet të marrë fund.

Heinrich Hertz ka thënë "ajo ç'farë rrjedh nga eksperiencia mund të anulohet përsëri nga eksperiencia". Prandaj, eksperiencia e hidhur jo e largët e shqiptarëve, eksperiencia jo e mirë e komuniteteve jo shqiptare e tanishme, do të anulohet me një eksperiencë të re të përbashkët për të gjithë qytetarët e Kosovës. Kjo do të jetë eksperiencë e paqes, dhe e lirisë për të gjithë.

Duke iu dëshiruar punë të mbarë konferencës, pranoni edhe një herë konsideratën e lartë të Kryeministrit për të gjithë pjesëmarrësit.

Ju faleminderit për vëmendjen tuaj.

Bekim Çollaku
Këshilltar Poltik i Kryeministrit të Kosovës

Prof. Dr Rifat Blaku

MUNDËSITË E IMPLEMENTIMIT TË STANDARDEVE PËR KOSOVËN

TË GJITHA PLANET PËR KTHIMIN E SERBËVE NË KOSOVË DHE DISA PREJ ARSYEVE PËR DËSHTIMIN E TYRE

Duke u nisur nga fakti se çështja e kthimit dhe integritetit të personave të zhvendosur minoritarë e në veqanti atyre Serb është njëra nga sfidat më të mëdha, më të rënda e më delikate në kuadër të permbushjes së (detyrave)



të planit të implementimit të standardeve për Kosovën - agjendë kjo nga më kryesoret e politikës ndërkombëtare në Kosovë edhe para ngjarjeve të mesmarsit, bile edhe në tërë periudhën e pasluftës, e me qëllim të nxjerrjes së një pasqyre sa më të qartë e gjithëanëshme në lidhje me punën dhe përpjekjet ndërkombëtare, vendore (por edhe të Beogradit zyretarë), për të realizuar këtë objektivanaliza jonë, këtu evidenton në mënyre kronologjike, retrospektive, shumicën e planeve, politikave, praktikave dhe aktiviteteve për këtë destinim. Që nga 4 maji i vitit 2000, me qëllim të inkurajimit e stimulimit të kthimit të minoritarëve, kur në manastirin e Graçanices ishte krijuar komiteti i përbashkët për kthimin e serbve (JCR) e deri më 17 mars ishin shpallur me dhjetra plane, projekte e strategji të kthimit që mbanin emërtime nga më të ndryshmit, bile edhe të koduara. Kjo shihet nga tabela në vijim:

TË GJITHA PLANET (ANGAZHIMET) PËR KTHIMIN E MINORITARËVE (SERBË) NË KOSOVË

1. Komitete	- Komiteti i përbashkët për kthimin e serbëve (JCR) me 04.05.2000 në Graçanicë. - Komiteti për çështje të kthimeve dhe azilit në paktin e stabilitetit.
2. Korniza	Korniza për kthimin e serbëve 6 janar, 2001.
3. Projekte	Projekt operacioni “Trojan 1” dhe “Trojan 2”.
4. Programme	- Programi për kthimin e 180.000 serbëve - Programi për kthimin e 250.000 serbëve (QKKM). - Programi stimulues për kthim të serbëve “2 lopë, 1 derr, 25 dele.”. Programi i Qeverisë së Kosovës për kthim.
5. Strategji	- Strategjia e BE-së për kthim (UNMIK, UNHCR, OSBE, KFOR). - Strategjia e Kushnerit - Strategjia e Hakerupit - Strategjia e Shtajnerit - Strategjia e Hollkerit - Strategjia e Qeverisë serbe.
6. Memorandume	- Memorandumi i mirëkuptimit - Memorandumi i kishës ortodokse serbe etj.
7. Marrëveshje	Marrëveshja Hakerup – Çović
8. Modele	“Tipi i fshatit Suedezë” për kthimin e serbëve në Kosovë.
9. Koncepte	Koncepti i UNMIK-ut për kthimin e serbëve në Kosovë.
10. Qendra koordinimi	Qendra koordinuese për kthimin e serbëve në Kosovë (drejtues Çović).
11. Rezoluta	Rezoluta XX / 2002 e Parlamentit të

	Kosovës për të drejtën e kthimit.
12. Standarde	Standardet e BE-së – UNMIK-ut “Standardet para statusit” njëri ndër 8 standardet është kthimi dhe riintegrimi i minoritarëve.
13. Zyra për kthime	Zyra e UNMIK-ut për kthime dhe bashkësi nëntor-dhjetor 2001.
14. Grupe pune	Grupe pune për kthime në 30 komuna dhe 5 rajone të Kosovës.
15. Vlerësime - Analiza	10 raporte analizash e vlerësimesh nga OSBE dhe UNHCR mbi kthimin dhe pozitën e minoritarëve në Kosovë.
16. Letër e hapur	Letër e hapur e liderëve kryesorë civilo-ushtarakë për kthimin e serbëve.
17. Kualicione	Kualicioni kthimi, Asociacioni i Kuvendeve Komunale për çështje të kthimeve.
18. Tryeza	- PER (Projekti për relacione etnike) Prishtinë, tetor 2001; Prishtinë, prill 2002; Lucern, nëntor 2003. - Tryeza të organizuara nga UNHCR, OSBE, dhe OJQ-të e tjera ndërkombëtare e vendore.
19. Debate	- Debate të organizuara nga institucione të Bashkësisë Ndërkombëtare në Kosovë. - Debate të organizuara në SM dhe në Kosovë nga institucione dhe OJQ.
20. Konferenca	Konferenca rajonale dhe vendore në Kosovë nga Bashkësia Ndërkombëtare, institucione dhe OJQ vendore.
21. Donatorë	3 Konferenca ndërkombëtare të donatorëve - ndihmat financiare për kthim nga zyrat e jashtme: SHBA 5.5 + 14 milion dollarë;

	Italia 3.5 milion euro, 2.5 milion euro Holkeri nga Italia; Gjermania 3.5 milion euro, Zvicra 1.1 milion euro; AER (Agjensia Europiane e Rindërtimit) 2 milion euro; UNHCR 6 milion euro; Finlanda 730 mijë euro; Nga suficiti i buxhetit të Kosovës 7 milion euro; etj.
22. Dokumente	• Akte, rekomandime, broshura, doracakë.
23. Viti i kthimit	• Viti 2003 është shpallur “Viti i kthimit”
24. Diskriminimi pozitiv	• Vendet e rezervuara për minoritarët e sidomos për ata serbë në Parlamentin e Kosovës etj.
25. Super diskriminimi pozitiv	• Koordinator Ndërmintor për kthimin e serbëve në Qeverinë e Kosovës dhe zyre për kthimin e serbëve pranë UNMIK-ut (Todoroviq, Radosavleviq).
26. Benefite	• 7 deri 24% e Buxhetit të Komunave të Kosovës dedikohet për minoritarët.
27. Inkurajime, avokitime, senzibilizime, kampanjë	• Pllakatat (poster, fletë-rrufe) • Kampanjë publike nëpër Ansambltë Komunale të Komunave të Kosovës për të inkurajuar dhe stimuluar kthimin. (Njëkohësisht janë paraparë edhe masa ndëshkuese për ata që pengojnë kthimin).
28. Decentralizimi	• Përveç tjerash është edhe në funksion të inkurajimit të kthimit të serbëve.
29. Katalogu i UNMIK-ut dhe KFOR-it për çështje të kthimit të serbëve	• “Doracak special metodologjik për kthim të qëndrueshëm”.
30. Masa speciale-optimale sigurie	• Serbët e kthyer janë në mbikëqyrje dhe mbrojtje speciale nga Batalioni i KFOR-it dhe policia ndërkombëtare.

31. Analiza dhe rekomandime nga organizatat ndërkombëtare	• ICG, Këshilli i Sigurimit i OKB-së, BE, Grupi i Kontaktit etj.
32. Parimet e programit të kthimit të brendshëm	• Metodë e punës nga lartë (Zyra e UNMIK-ut); Poshtë-Komunat.
33. Planet e Ansambleve Komunale për kthim dhe riintegrim të minoritarëve	• Në çdo komunë të Kosovës janë duke u hartuar e diskutuar plane për kthimin e minoritarëve.
34. Forume pune	• Forume pune janë grupe të veçanta punuese nga përfaqësues t UNMIK-ut, OSBE-së, UNHCR-së, KFOR-it dhe vendorë për të menaxhuar dhe monitoruar kthimin.
35. Grupe punuese regjionale për çështje të kthimit	• Ekziston ndarja në 5 rajone e grupeve të veçanta për të organizuar kthimin në shkallë të Kosovës.
36. “Bordi konsultues teknik”	• Janë grupe të veçanta për koordinimin e kthimeve.
37. Trupat mbi detyrat e kthimit	• “Organ mbikëqyrës heterogjen e i veçantë që përcjell kthimin e serbëve”
38. Asociacioni i Komunave serbe të veriut të Kosovës	• Strukturë paralele serbe me role dhe përgjegjësi të veçanta për organizimin e kthimit të serbëve në Kosovë.
39. SNV (Srbsko nacionalno veqe) – Këshilli Kombëtar serb	• Ka program të veçantë, e në koordinim me Beogradin për kthimin e serbëve në Kosovë dhe të Kosovës në Serbi.

Në ndërkohë ishin ndërrmarë një varg masash e aksionesh mobilizuese për të menagjuar dhe implementuar në praktikë këto politika të kthimit. Këtë e ilustron qartas pasqyra në vijim:

AKTORËT KRYESORË NË MENAXHIMIN E PROCESIT TË KTHIMIT TË MINORITARËVE NË KOSOVË

1. Zyra e UNMIK-ut për kthim dhe bashkësi	• Zyra qendrore në Prishtinë • 5 zyra rajonale • Zyra e stafit e vendosur në zyrën e UNMIK-ut në Beograd • Zyra për kthim dhe bashkësi
2. UNHCR	• Grupet punuese rajonale • Grupet komunale • Bashkëpunimi me OSBE-në lidhur me pozitën e pakicave • Koordinim me autoritetet dhe OJQ-të ndërkombëtare dhe vendore • Logjistika
3. UNHCR – Resposibilities (Serbi, Mali i Zi, Maqedoni)	• Bashkëpunim me UNHCR-in në Serbi, Mal të Zi dhe Maqedoni
4. KFOR	• Vendosja dhe mirëmbajtja e ambientit të sigurtë në të cilën refugjatët dhe personat e zhvendosur mund të kthehen në siguri (Rezoluta 1244, neni 9-c) • Ambient të sigurtë ofron policia e UNMIK-ut dhe KFOR-i
5. Administrata Komunale e UNMIK-ut	• Planifikon dhe koordinon aktivitetet e kthimit në komunat e tyre • Grupet punuese komunale të administratës komunale dhe të administratës së UNMIK-ut • Mbikëqyrje e procesit të zhvillimit të koncept-dokumentit
6. Administrata Rajonale e UNMIK-ut	• Kryesues i administratës civile në rajon, Administratori Rajonal është kryesues i grupit punues rajonal dhe përgjegjës për mbikëqyrje zyrtare dhe

	koordinimin e grupeve punuese komunale
7. Njësitë rajonale të UNMIK-ut për kthim	• Bashkëveprim me UNHCR-in, KFOR-in dhe organizatat e tjera vendore dhe ndërkombëtare të cilat punojnë në çështjen e kthimit • Lehtësimin e kontakteve ndërmjet aktiviteteve rajonale të kthimit dhe bashkësive të zhvendosura, dhe kontributi në përpjekjet për informim publik, në bashkëveprim me personelin e UNMIK-ut/Beograd dhe personelin e zyrës për kthime dhe bashkësi (ZKB)
8. Zyra e UNMIK-ut për çështje të bashkësisë	• Nëpërmjet rrjetit të vetë të zyrave të bashkësive lokale në administratën lokale, Zyra për çështje të bashkësisë (ZÇB) koordinon çështjet vepruese mbrenda administratës qendrore dhe lokale me bashkësitë pakicë • Pjesëmarrja në grupin për koordinimin e kthimit • Përkrah integrimin e të kthyerve nëpër komuna
9. Shtylla e I-rë e UNMIK-ut	• Përfshinë policinë e UNMIK-ut dhe SHPK-në për mbajtjen e ambientit të sigurisë për personat e kthyer • Organet e drejtësisë (Departamenti i UNMIK-ut për drejtësi) • Drejtoria për çështje pronësore dhe banesore • Rregulloret e UNMIK-ut numër 1999/23 dhe numër 2000/60 krijojnë bazën për intervenimin e drejtorisë për çështje pronësore dhe banesore në Kosovë
10. Shtylla e III-të e UNMIK-ut – OSBE-ja	• Ndërtimi i institucioneve • Vëzhgimi i mediave

	• Përkrahja e të drejtave të njeriut dhe sundimi i ligjit • Përkrahja e përpjekjeve në fushën e kthimit
11. Shylla e IV-të e UNMIK-ut – Bashkësia Evropiane	• Përkrahja e aktiviteteve për t'i ngritur mundësitë ekonomike për pakicat dhe të ktyerit • Siguron trajtim të drejtë të bashkësive pakicë në administratë dhe shërbime publike
12. Institucionet e përkohshme të vetëqeverisjes	• Sigurimi për pakicat dhe të kthyerit qasje në shërbimet publike dhe sociale • Akordimi përkatës i resurseve buxhetore për kthim dhe integrim • Ngritja e pjesëmarrjes së pakicave në strukturat komunale dhe qeveritare
13. Donatorët	• Mbledhja e fondeve për procesin e kthimit nga bashkësia e donatorëve
14. Organizatat joqeveritare	• Planifikojnë, ndihmojnë dhe zbatojnë procesin e kthimit • Kontributi aktiv në hartimin dhe zbatimin e aktiviteteve të kthimit në përputhje me kornizën për kthim të definuar nga çdo grup punues komunal
15. Qendra koordinuese për Kosovë dhe Metohi	• Institucion Qeveritar i ish-RFJ-së, tash SM koordinon mes autoriteteve të SM dhe UNMIK-ut për mbrojtjen e të zhvendosurve dhe kthimin e tyre në Kosovë, herë pas herë ndanë mjete financiare -donatorë në projektet e kthimit të serbëve në Kosovë
16. Shoqatat për personat e zhvendosur dhe refugjatë	• Ofrimi i informatave të sakta mbi kushtet e komuniteteve në Kosovë • Përfaqësimin e drejtë të interesave të komunitetit të tyre në diskutimet mbi kthimet

Ndërkohë pas ngjarjeve të marsit u "ngrinë" të gjitha projektet e më parshme të kthimit, dhe pa u bërë një analizë kritike shtruese për shkaqet e mos realizimit të atyre politikave dhe praktikave deri më atë ditë u nxorr plani i ri - draft (31.03.04) me titull "**Plani per implementimin e standardeve për Kosovën**". Ky plan parasheh një ndryshim rrënjesor, korrigjim radikal dhe parasheh forma të reja fundamentalisht tjera nga më të përparmet dhe lidhur me kthimin e të zhvendosurve kryesisht atyre serb (FQ 55 - 70) përmban 9 standarde , 53 detyra që duhet përkrahur nga 25 aktorë si shtylla e II, III, IV, UNHCR, AER, OHCR, IPVQ, PSSP, POLICIA, ZQB, ZQP, ZKB, DPI, GPK, ZQL, OJQ-të, njesitë rajonale për kthime, zyra këshilldhënëse, Kuvendi i Kosovës, ndërsa në të gjitha kuvendet komunale janë hapur vende të reja të punës për: Zyrtarë komunal për kthime. Natyrisht që ka edhe shumë organe tjera përgjegjëse



për implementimin dhe është caktuar dinamika - afati i përbushjes.

Sa më shumë që të njihet problemi i kthimit, sa më tepër që ta zbërthejmë në substancë problemin, fitohet përshtypja se të gjitha segmentet e proceseve zhvillimore politike, në njëfar mënyre preken, korrespondojnë ose përplasen në përpjestim të drejtë me këtë standard.

Në trinomin e kthimit janë të kyqur të gjithë aktorët e "krizës së kthimit": Ndërkombëtarët që pretendojnë që nëpërmes përbushjes së këtij standardi ta nxjerrin misionin e tyre rezultativ në Kosovë; Pala shqiptare sikur e sheh këtë standard si kusht drejt Pavarësisë dhe q'bllokimin e pengut në tregun financiar ndërkombëtarë, ndërkaq pala serbe "inkurajohet" për një kthim të qëndrueshëm substancial e dinjitoz në Kosovë (por edhe mbetjes për një kohë të Kosovës nën Serbi)!

Por në anën e padukshme të standardeve analistët serioz të zhvillimeve politike në Kosovë konstatojnë se ato mund të jenë tepër rrëshqitëse e veshtirë të realizueshme, sidomos pas kërkesave të fundme të palës serbe dhe Beogradit Zyrtëtarë.

Duke u nisur nga realiteti aktual politik dhe totaliteti i jetës në Kosovë kujtoj se plani i implementimit të standardeve për Kosovën, kështu çfare është projektuar, kthimi vështirë se mund të realizohet bile edhe po të ishte fjala për kthimin e rregullt të refugjatëve dhe migrantëve normal.

Përkundër të gjitha këtyre përpjekjeve, praktika provon për një kthim relativisht të paktë prej gjithsej 9100 vetësh në këtë periudhë. Shkaqet janë të ndryshme. Kujtoj se në rend të parë fakti

se pse ka një kthim të paktë qëndron fillimisht në instrumentalizimin që Beogradi i bën çështjes së kthimit. Si kundër-peshë kësaj i vihet padyshim edhe veprimtaria e herëpashërëshme e grupeve ekstremiste. Ndërsa një aspekt i rëndësishëm që shkakton hendikep në këtë çështje është paaftësia e ndërkombëtarëve për të kuptuar thelbin e natyrës së mospajtimeve dhe përplasjeve shqiptaro-serbe, rreth territorit dhe pamjes etnike të Kosovës.

Por me gjasë asgjë nuk ndikon më tepër në këtë drejtim sesa realitetet e reja që po krijohen dhe paqartësitë e të dyja palëve si të shqiptarëve shumicë poashtu edhe serbëve, rreth asaj se çfarë do të jetë e ardhmja e Kosovës.

Ramush Tahiri – Këshilltar Politik i Kuvendit të Kosovës

Me gjitha këto masa që u theksuan edhe sot nga profesori i nderur Rifat Blaku, ne mund të konstatojmë se rezultatet në procesin e kthimit të qytetarëve të shpërngulur të Kosovës nga Kosova janë katastrofale dhe nuk janë të kënaqëshme duke marrë parasysh edhe mundin edhe kohën. Demografët e dinë që qytetarët nëse nuk kthehen në periudhën e caktuar, pra nëse shkon një kohë e gjatë krijojnë kushte për të jetuar dhe për t'u risocializuar atje, e sidomos gjeneratat e reja që e kishin moshën madhore gjatë periudhës së shpërnguljes, dhe tash janë në moshën madhore dhe vullneti për t'u kthyer në segmentin psikologjik është shumë i vështirë dhe bindja për t'u kthyer në pronat në të cilat dikur ka jetuar familja e tij gati janë të pagjasa. Dhe në këtë bazë nëse realisht angazhohemi për një politikë të mirfilltë të kthimit për të



gjithë qytetarët, për një politikë të pa kushtëzuar, atëherë kushtëzimi do të ishte që mund t'i kemi afatet shumë konkrete për kthim dhe mund me pasë rezultate dhe për të mundur me përfunduar këtë proces ashtu si është me synimet mbarë Kosovare.

Ne themi që kthimi është individual, që kthimi është një e drejtë humane dhe se ky proces është proces human e jo politik. Por nëse i vërejmë të gjithë gërshetimet në situatën kosovare mund të konsiderohet se të gjitha segmentet kanë të bëjnë me një proces shumë të rëndësishëm politik. Nëse marrim edhe flasin për shkaqet e shpërnguljes nga Kosova duhet thjeshtësuar problemin se unë do të kisha thënë se shkaqet e njejta që i detyruan edhe shqiptarët një periudhë ma herët që të shpërngulen nga Kosova. Dikujt do t'i duket gjykim i rëndë por nëse flas për segmentin e një klimës së krijuar një dhunës psikologjike apo edhe një dhunës fizike, ani që ka dallim prej sistemit me plan gjenocidial të regjimit efektet e

.....por realisht vizioni i Kosovës vetëm për një popull do të ma kthente në një segregacion, do të na kthente në një rezervat edhe nuk do të ishte krijes e mirë për të hyrë në Evropë edhe faktikisht do të thonte një realizim i pak a shumë i politikës Millosheviqiane tash në anën shqiptare, dhe në këtë bazë koncepti për kthimin e secilit qytetar të shpërngulur nga Kosova në pronën e tij, në shtëpinë e tij, në punën e tij duhet të jetë një synim i të gjitha strukturave duke përfshirë edhe individët, por duke përfshirë edhe institucionet. Ky është koncept i asaj shoqërie që ne mendojmë në Kosovë me krijuar, pra nuk shoh koncept tjetër. Duke pasur edhe një përvojë në mjedis të kthimit, kam vërejtur që bëhet një gabim të themi i kushtëzuar, se bisedohet me individët për kushtet e kthimit. Shkohet në fshatin e caktuar pyeten banorët a do të pjtohen për kthim, edhe atyre ju thuhet gjithkujt pak a shumë që po ju them edhe unë që fati i Kosovës do të mvaret nga ky proces i kthimit të 30 familjeve, 40 familjeve krejt, dhe në këtë bazë përgjegjësia e individit i cili nuk është as me postë e as me angazhim, edhe ngarkohet edhe thuhet fjalë të mëdha edhe jep zakonishtë përgjegjje kur t'i pyesim fshatarët që nuk është e drejtë e tyre, edhe thojnë se nuk janë kriju kushtet me u kthye në fshatin

tonë, por le të shkojnë diku tjetër. Ende janë të freskëta pasojat e luftës, edhe thonë që Serbia duhet t'i krijojë disa kushte edhe faktikisht përzihet një program psikologjik, politik, ekonomik, e çfarëdo një propagandë, edhe ne kthehemi disi të turpëruar për atë arsye se nuk kemi arritë t'i bindmi fqinjët që t'i pranojnë rikthimin e fqinjëve të tyre. Ky kusht nuk ka qenë vetëm për shqiptarët, ky kusht nuk duhet të jetë as sot, edhe mua më duket një strategji e gabueshme për atë arsye se duhet secili institucion i nivelit më të ulët apo më të lartë duhet t'i kryej obligimet e veta. Edhe komunat t'i kryejnë obligimet e veta, edhe banorët t'i kryejnë obligimet e veta që të mos përzihet në jetën edhe pasurin e tjetrit dhe të krijohen kushtet e sigurisë dhe ekonomike për programin e kthimit të serbëve dhe malazezëve.

Mund të flas në kuadër të pasojave për disa qëllime. Qëllime të këqija nga njëra anë ose nga një anë tjetër. Ta marim për shembull qëllimi të ketë shqiptarë apo nationalist shqiptarë do të ishte që serbët të denohen për këtë çka ndodhi në Kosovë, dhe që t'ju mirret pasuria apo të bëjnë kushte që ata të mos mund të kthehen, (dhe në këtë bazë bëhen sandazhe të çfarëdo natyre), bëhen edhe presione, bëhen edhe grafite, bëhen edhe kërcënime gojore individuale, dhe në çfarëdo baze, a rezultati mund të jetë fare praktik që dikush don t'ia blen lirë pasurinë dikujt apo don t'ia uzurpojë dikujt pasurinë ose mund të themi se në këtë pikë takohen edhe të themi të këqijt shqiptarë edhe të këqijt serbë se që të dyve ju konvenon destabilizimi i Kosovës.

Vija serbe do të ishte në këtë bazë që të politizohen serbët dhe malazezët e shpërngulur, që të kushtëzohet kthimi i tyre me disa parakushte që duhet t'i plotësojnë organet e Kosovës dhe gjithashtu që të pengohet stabiliteti në Kosovë por ë pengohet edhe vendosja e statusit të Kosovës. Për atë arsye se nxiret numri që pa u kthyer të gjithë ata që dëshirojnë apo gjithë ata që janë shpërngulur nuk mund të bëhet as demokratizimi i Kosovës por

nuk mund të mirren as kompetencat që populli i Kosovës të vendosë për fatin e vet. Në këtë bazë ne gjindemi të dy pengë të njëri tjetrit, që të dy palët destabilizojnë rajonin, është fjala për segmentin negativ dhe që të dy e pengojnë njëri tjetrin që të hynë në Evropë. Kurse dihet se shtetet evropiane humbin një pjesë të sovranitetit por duke i marrë ato standarde më të larta që kanë të bëjnë me lirinë dhe mbrojtjen e të drejtave të njeriut. Në këtë bazë programet konkrete për kthim konsideroj se duhet të jenë në bazë të dëshirës vullnetare që secili individ të kthehet. Duhet t'i shohim favorët tona dhe ju e dini nga klima e krijuar sot, mundësi më të mëdha ka që të kthehen nëpër qytete për atë arsye se toleranca është më e madhe nëpër vendbanime ku është edhe lëvizja, qarkullimi i lirë gjithashtu është kthimi si masë më e lehtë. Edhe nëpër ato ku nuk ka pasur pasoja shumë të luftës për shembull ta zëmë regjoni i Gjilanit, Ferizajit apo mjediset që janë si të tilla dhe në këtë bazë duhet të ndërlihet angazhimi politik, duhet të ndërlihen donatorët me dëshirë dhe me programe konkrete të zhvillimit që nuk është një shpërblim për banorët e fshatit ku po kthehen por nëse ju siguron kushte për kthim, ju siguron shtëpi por nëse nuk ju siguron punë ai vetëm do ta shet shtëpinë dhe do të largohet. Por nëse ju siguron një kapacitet i cili lidhet me industrinë në çfarëdo pjese në cilindo fshat të Kosovës ku punojnë bashkarisht edhe shqiptarët edhe serbët atëherë ju krijon kushte edhe për bashkëjetsë por edhe ju krijon kushtet për me komuniku me njëri tjetrin edhe me u heq të gjitha këto që u folën për urrejtjen, mos durimin edhe të gjitha këto të tjerat. Vetëm si konstatim në kuadër të guximit tonë intelektual apo të themi institucional ende nuk kemi pasur guxim të shkojmë për të vizituar ndonjë kamp apo refugjatë që janë nëpër Serbi apo nëpër viset tjera. Ne duhet t'i konsiderojmë ata që janë qytetarë të Kosovës edhe kur kemi pranuar një detyrë duhet ta pranojmë edhe këtë që të shkojmë të bisedojmë edhe të ballafaqohemi edhe me rrezikun e

një konflikti verbal, shamje apo diçka për atë arsye se ky është një nga problemet më të vogla si delarative sa i përket prezentimit institucional të Kosovës.

Bajrush Berisha – Përfaqësues i kampit në Plemetin

Desha ta shfrytëzoj rastin t'i ceki disa probleme edhe mundësi do të thot si ide rreth rikthimit të disa kryefamiljarëve që ekzistojnë në komunën e Kastriotit të ish Obiliqit. Do ta ceki si shembull



konkret ku e cekën edhe më parë se në ato vendet enklave të cilat janë bërë kërkesa që të kthehen e pastaj do të bëhen sigurisht të mira jo rezultate por të dobëta, ndoshta është edhe ashtu por unë kam një mendim timin. Shembull konkret jam duke folur vetëm për rreth të Kosovës. Në kampin Plemetin ekzistojnë 148 kryefamiljarë, kurse individ janë reth 500 persona, ka edhe nga komuna të ndryshme duke filluar nga Lipjani, Skenderaj, Prishtina, kurse numri më i madh është nga komuna e Kastriotit. Nga komuna e Kastriotit në këtë vit janë kthyer 22 shtëpi në lagjen e Azotikut afër Çerkezëve, janë kthyer dhe tani janë të integruar duke filluar nga punësimi, kusre i kam 48 kryefamiljarë ku ata janë

pikërisht nga komuna e Obiliqit, 40 prej tyre kurrniherë nuk kanë pasur tokë, kanë jetuar gjithmonë në shtëpi private (me qera), ndërsa 8 prej tyre janë raste specifike për arsye se në rrugën Meto Bajraktari ka ekzistuar rruga ku kanë jetuar tri komunitete romë, ashkali dhe egjiptas. Pas luftës janë shitur ato shtëpi dhe ka mbetur vetëm një shtëpi. Kërkesat kanë qenë për shembull në lagjen e Azotikut ku janë ndërtuar 22 shtëpi a ekziston mundësia për një projekt që t'i bashkangjiten lagjes së Azotikut edhe disa shtëpi? Këtë e kam cekur edhe me një kërkesë dërguar Kuvendit të Kosovës që të rishqyrtohet dhe të hyn si rend dite. Poashtu është i njoftuar edhe kryeministri z.Bajram Rexhepi, ndoshta do t'i bie si lloj enklave, mirëpo nuk po kërkojmë një vend special me qenë por këto 8 raste t'u bashkangjiten kësaj lagje edhe komuna si komun kanë bërë përpjekje që të fillojmë rreth zhdukjes së kampit. Mirëpo, komuna thotë se komuna e Kastriotit nuk ka pronë, KEK-u ka më tepër tokë edhe duhet të bisedohet që t'u mundësohet këtyre 48 kryefamiljarëve apo t'i bashkangjiten asaj lagje.

Zef Shala – Përfaqësues i shoqatës Nëna Terezë

E falënderojmë organizatorin për një takim të tillë, por shpresoj që sikurse participantët tjerë të cilët nuk kanë ardhur në këtë moment ta dishin për një rëndësi të një teme të tillë gjegjësisht nga ekspozent që e



përgaditi profesori nderuar Rifat Blaku besoj që ndoshta pjesëmarrja do të ishte më e madhe, por pvarësisht prej kësaj të gjithë ne e dimë se Kosova momentalisht në pikëpamje politike administrohet nga administrata ndërkombëtare. Është UNMIK-u i cili përkujdeset për administrim të mirëfillt, është KFOR-i i cili kujdeset për sigurinë e qytetarëve, por janë edhe institucionet tona të cilat po bëjnë përpjekje permanente për një stabilizim të gjendjes të përgjithshme, duke përmendur edhe institucionet tjera siç janë TMK-ja, SHPK-ja etj. Unë do ta marrë këndshiqimin tim nga aspekti humanitar. Ju e dini fort mirë se në Kosovë mbi 12% e popullatës jetojnë në varfësi të skajshme, mbi 50% e popullatës jetojnë në varfëri dhe mbi 65% e popullatës është e pa inkuadrume, e pa punësuar fare. Kur këtij shenimi i bashkangjiten edhe problemet sociale të 180 mijë personave që marin ndihma sociale përmes qendrave për punë sociale, kur mbi 50 mijë të tjerë janë brengë e përditshme e humanitetit të organizatave joqeveritare duke iu bashkangjitur edhe shoqata Nëna Terezë. Janë mbi 100 mijë pensioner të cilët janë të pa kënaqur me ndihmat e tyre, kur

janë mbi 70 mijë persona të tjerë të moshës 55 deri 65 vjeçarë që nuk gëzojnë të drejta as të punësuar as të drejta të ndihmës sociale, andaj është shumë vështirë të mendohet për një kthim aq të shpejtë dhe të organizuar pa marrë parasysh të kujt. Ju e dini fort mirë se edhe shqiptarët edhe të gjithë të tjerët janë shpërngulur edhe për çashtje ekonomike dhe nuk kanë mundësi të kthehen. Problemet janë shumë të thjeshta, punësimi i tyre dhe mundësia e inkuadrimin në shoqëri në përgjithësi. Është shumë e qartë se siç po sihet nga bisedimet politike gjithmonë etnitetet serbe e kanë në gojë Kosova Metohija edhe kthimin e institucioneve të mëparëshme shtetërore. Kjo pyetje duhet definitivisht të hiqet nga koka e tyre, që në Kosovë jemi nën administrim ndërkombëtar, statusi i Kosovës ende nuk dihet, janë proceset në zhvillim e sipër, janë institucionet tona të cilat po bëjnë përpjekje për rregullimin e situatës politike, ekonomike etj. Por, a ka mundësi që të fillohet diçka? Ka mundësi. Ne si shoqatë humanitare Nëna Terezë të cilën e dini fort mirë kemi mbajtur një barrë 13 vjeqare në pikëpamje të ndryshme të humanitetit përmes projekteve të ndryshme zhvillimore ende kërkojmë që t'i japim ndihma vendeve ku janë të perziera, por me projekte me ndihma, nëse thuhet se duhet të kthehen serbët apo kroatët apo të tjerët me një fshat në Letnicë apo dikund tjetër, nëse nuk e krijojmë ndonjë vend të punës apo ndonjë ndihmë fillestare është shumë problematike të kthehesh. Një gjë e tillë vlenë edhe për bashkëvendësit e tyre. Nëse ju mundësohet serbëve që të kthehen edhe t'u japin programe të ndryshme atëherë kërkojnë edhe fqinjët e tyre. Çështjen e zhvillimit të infrastrukturës së përbashkët, nëse mendohet t'i shtrohet një rrugë me asfalt apo ndonjë kanalizim vetëm asaj familje e cila kthehet atëherë nuk është në rregull. Do të thotë duhet të mendohet për projekte të përbashkëta zhvillimore.

Ne kemi filluar edhe duhet të insistohet që përmes dialogut civil sepse dialogu civil është për momentin forma më e pëlqyer e

një hapi të mëtutjeshëm drejt një dialogu politik. Këtë po e përmendi me një qëllim të caktuar se e dinë zotërinjtë nga UNHCR-ja dhe nga OSCE-ja se këto janë për demokratizim të shoqërisë civile se është viti i dytë kur ne si shoqatë Nëna Terezë që e përfaqësojmë Kosovën dhe qendra për regjionalizim nga Novi Sadi ka realizu 5 projekte të dialogut civil, pa përzierje të punëve të brendëshme politike. Kontaktet e OJQ-ve të grave dyanësore, OJQ-të rinore dhe bashkëpunimi regjional sidomos të mediave ka dhënë hapa të parë të një bashkëpunimi civil, kur priten këtë vit veç të realizohen disa projekte të vogla është sukses nëse ne arrijmë që t'i ulim në tavolinën e përbashkët OJQ-të vendore tonat të minoriteteve dhe të grupeve të tjera etnike me OJQ-të të cilat vijnë nga Serbia, nga Mali i Zi etj. Të bisedohet për mundësitë reale se është shumë e vërtetë nëse mendojmë t'i kthejmë njerëzit me dhunë e mos t'ju sigurojmë kushte për punë gjegjesisht kushte për një jetesë të përbashkët atëherë projekti veç është i dështuar. Andaj shfrytëzoj rastin që edhe kësaj radhe edhe organizatorit edhe të gjitha institucioneve tona të Kosovës dhe përfaqësuesve ndërkombëtar që ne si shoqatë Nëna Terezë besoj që do të hasim në përkrahje edhe te të gjithë të tjerët që përmes formave të dialogut civil të fillojmë që vërtetë të shihen rezultatet e para të një riatdhesimi dhe rikthimi. Por para se të kthehen përmes dialogut civil të zgjidhen problemet paraprake, të bisedohet ashtu siç përmendi edhe këshilltari i Kuvendit të Kosovës, të bisedohet për problemet të cilat kanë qenë dhe ata që i mundojnë tani. Shpresoj se ky takim është një takim fillestar i mirë por mos të ndalemi me kaq dhe llogaritni që edhe ne si shoqatë Nëna Terezë përmes projekteve tona që veç i kemi të reklamuar të gjejmë përkrahje edhe nga donatorët por edhe nga institucionet tona si të Kosovës edhe ato ndërkombëtare.

Kryeadministratori i Kosovës vizitoi refugjatët serbë dhe romë në Smederevë

Steineri: “UNMIK-u tashmë po ndërmerr hapa konkretë për kthimin e serbëve”

Kryeadministratori i Kosovës, Michael Steiner, pasi vizitoi rreth 700 romë dhe serbë në qendrën për të zhvendosur dhe refugjatë, në afërsi të Smederevës, deklaroi, në një konferencë për gazetarë në Beograd, se, UNMIK-u është duke ndërmarrë hapa konkretë për kthimin e serbëve të zhvendosur në Kosovë.

Michael Steineri njoftoi se UNMIK-u ka marrë 3,5 milionë euro nga Qeveria e Italisë për financimin e një projekti të madh për kthimin e serbëve në rajonin e Pejës dhe rreth 1 milion euro të tjera nga Qeveria Gjermane për rajonin e Klinës.

Steineri poashtu njoftoi se në Kosovë janë themeluar 24 grupe punuese komunale për çështjen e kthimit të serbëve.

“Në Kosovë mirëbesimi po rritet, nuk është i mjaftueshëm por është më i mirë se sa që mendojnë shumë njerëz këtu”, tha ai, duke shtuar: “Mund të shihni në Prishtinë automjete me targa serbe dhe poashtu mund të degjohet edhe gjuha serbe”.

Steineri, i cili ishte i shoqëruar nga Nenad Radosavleviq, këshilltar për kthimin e serbëve në zyrën e kryeadministratorit, i njoftoi gazetarët serbë se Qeveria e Kosovës po angazhohet aktivisht në çështjen e kthimit të serbëve.

Ai përkujtoi se Kuvendi i Kosovës në seancën e së enjtes miratoi Rezolutën mbi të drejtën e komuniteteve dhe anëtarëve të tyre mbi kushtet e kthimit të të zhvendosurve dhe refugjatëve.

“Shumica e qytetarëve të Kosovës, që jetojnë në liri, duhet të japin kontribut aktiv drejt krijimit të kushteve të njëjta për ata që nuk kanë mundësi të shfrytëzojnë të drejtat e tyre në mënyrë të lirë dhe të plotë, duke përfshirë edhe të drejtën për t’u kthyer në shtëpitë e tyre”, e citoi Steineri paragrafin e pestë të rezolutës së miratuar të enjëten nga Kuvendi i Kosovës.

I pyetur nga një gazetarë pse ai nuk e përdor termin “Kosovë dhe Metohi” si dhe pse e lejoi “skandalin” rreth këtij nocioni në seancën e së enjëtes, Steineri u përgjigj se ai mbështetet në dokumentin fundamental – Rezolutën 1244 të KS të OKB-së, ku territori që ai administron quhet Kosovë.

“Por unë nuk ua mohoj juve që kur më flisni të thoni “Kosovo i Metohija”, ashtu siç nuk ua mohoj shqiptarëve që të më thonë Kosova. Por mos më kritikoni kur e përdori shprehjen Kosovo, ashtu siç është në rezolutë”, tha ai.

Steineri sqaroi edhe një çështje tjetër të ngritur nga mediumet dhe Qeveria serbe se do të bisedohet për borgjet që Serbia pohon se Kosova duhet t’ia paguajë. Mirëpo, ai theksoi se Kosova nuk i ka borgj asnjë institucioni ndërkombëtar sepse nuk është shtet i pavarur.

“Kosova si Kosovë nuk i ka borgj askujt në botë, sepse nuk është e aftë për atë punë, sepse nuk është shtet”, tha ai.

Steineri do të vazhdojë vizitën në Beograd edhe nesër, kur është paralajmëruar takimi me zyrtarin serb të ngarkuar me çështjet e Kosovës, Nebojsa Çović¹.

¹ KOHA Ditore, e shtunë 6 korrik 2002

Soren Jessen-Petersen, kryesues i Komitetit për Çështje të Kthimeve dhe Azilit në Paktin e Stabilitetit

Në Kosovë, me gjithë punën që është bërë për kthimet, rezultatet janë të kufizuara

Me gjithë punën që është bërë në terren për krijimin e kushteve për ata që dëshirojnë të kthehen, rezultatet janë të kufizuara, ka vlerësuar të premten në Prishtinë Soren Jessen-Petersen, kryesues i Komitetit për Çështje të Kthimeve dhe Azilit në Paktin e Stabilitetit. UNMIK-u dhe Qeveria e Kosovës, sipas tij, janë duke bërë përpjekje për të krijuar kushte për të zhvendosurit, në mënyrë që ata më pas vetë të përcaktohet nëse dëshirojnë të kthehen apo të qëndrojnë aty ku janë.

Zyrtari i lartë i Paktit të Stabilitetit ka thënë se politizimi i çështjes së kthimeve asnjëherë nuk ka qenë i dobishëm. “Mendoj se është jashtëzakonisht me rëndësi që çdo politikan, kudo që të jetë ai, të mos e përdorë kthimin e refugjatëve në një lojë politike, apo për të marrë poena në politikë. Unë nuk dua të bëj asnjë koment se një person e bën këtë, apo e bën atë, por e tëra që mund të them është se politizimi i kësaj çështjeje nuk është i dobishëm”, ka thënë Soren Jessen-Petersen.

Kosova ka qenë stacioni i fundit rajonal i delegacionit të Komitetit për Çështje të Kthimeve dhe Azilit në Paktin e Stabilitetit. Ata që nga e hëna kanë filluar turneun e vizitave në vendet e Ballkanit Perëndimor, duke vizituar Zagrebin, Sarajevën, Beogradin dhe Prishtinën. Të enj ten ata në Prishtinë janë takuar me

kryeministrin e Kosovës, Bajram Rexhepi, zyrtarë të UNMIK-ut, të UNHCR-së dhe të OSBE-së.

Ky komitet ka inicuar së fundi Programin e Veprimit, i cili do të promovojë një bashkëpunim më të ngushtë rajonal për të bërë të njohur se azili dhe lëvizjet migruese janë në natyrë ndërkufitare dhe, në këtë drejtim, kërkohet një qasje e koordinuar ndërkufitare.

“Ne duhet të luftojmë migrimet e parregullta dhe të promovojmë migrimet e rregullta, lirinë më të mirë të lëvizjes në rajon dhe jashtë rajonit”, ka thënë Jassen-Petersen.

Më 10 korrik do të mbahet një mbledhje e Paktit të Stabilitetit për të marrë në konsideratë dhe për të miratuar këtë program. Kosova, sipas tij, ka qenë pjesëmarrëse e rëndësishme në zhvillimin e këtij programi të veprimeve.

“Pa bashkëpunim rajonal Kosova nuk mund të marrë pjesë aktive në këtë program. Kosova, vërtet ka kontribuar dhe ka marrë pjesë në mbledhjet tona, natyrisht me UNMIK-un dhe me kryeministrin. Ne kemi marrë mbështetjen e fortë nga ta për këtë program”, ka thënë ai.

Mendimi i Paktit të Stabilitetit është se duhet të kalojë një kohë pas konfliktit në një vend që kthimet të japin rezultate. “Ne të gjithë e dimë se nevojitet kohë dhe përvoja jonë në Bosnjë tregon se duhen disa vjet nga përfundimi që puna e vështirë sa i përket të kthyerve të fillojë të japë rezultate. Nevojitet kohë për të krijuar parakushte”, ka thënë Soren Jessen-Petersen, duke shtuar se “edhe pse rezultatet kanë qënë të kufizuara, duket se terreni po përgatitet për një numër më të madh të personave që do të kthehen”.

Arsyeja pse kohëve të fundit Bosnja ka shënuar rezultate të lakmueshme në kthimin e të zhvendosurve, sipas Soren Jessen-Petersen, është se Bosnja është katër vjet para Kosovës kur është fjala për përfundim të konfliktit të armatosur. “Ne po i shohim

kushtet që po krijohen këtu ende duhet të presim kthime të të zhvendosurve në Kosovë”.

“Nuk pres në këtë situatë që të gjithë të kthehen. As në Bosnjë nuk janë kthyer të gjithë, as në Kroaci, por së paku kur të krijohen kushtet, njerëzit janë në pozitë më të mirë për të vendosur a të kthehen apo jo”, ka thënë ai².

Rexhepi e Petersen pro kthimit të personave të zhvendosur

Kryeministri i Kosovës, Bajram Rexhepi, është takuar dje me Soren Jassen-Petersen, udhëheqës i iniciativës për migrim, azil dhe refugjatë të Paktit të Stabilitetit për Evropën Juglindore. Në këtë takim është biseduar për çështjen e rikthimit të refugjatëve dhe të të zhvendosurve nga Kosova dhe mundësitë e integritit të tyre në Kosovë. Po kështu, Soren Jassen-Petersen ka njoftuar kryeministri Rexhepi për vizitën dhe bisedat e tij edhe me zyrtarët e Beogradit për çështjen e kthimit të të zhvendosurve, thuhet në një njoftim nga kabineti i kryeministrit.

Nga ana e tij, kryeministri i Qeverisë së Kosovës, Bajram Rexhepi, sipas njoftimeve zyrtare thuhet se e ka vlerësuar pozitivisht angazhimin e Paktit të Stabilitetit për çështjen e rikthimit të të shpërngulurve dhe ka shprehur mendimin se është e domosdoshme edhe ndihma e donatorëve të huaj për financimin e projekteve të ndryshme që ndihmojnë integrimin e të kthyerve në shoqërinë kosovare. Në këtë kontekst, kryeministri Rexhepi ka theksuar angazhimin e institucioneve kosovare për krijimin e

² Zëri – E shtunë, 28 qershor 2003

klimës pozitive për kthim dhe riintegrim të të kthyerve, procesi i kthimit do të ketë sukses. Është vlerësuar gjithashtu se angazhimet e disa zyrëtarëve të Beogradit, me vizitat në disa rajone të Kosovës dhe me përkrahjen e strukturave paralele, janë në funksion të dekurajimit të pakicës serbe për t'u integruar në jetën institucionale në Kosovë.

Gjithashtu kryeministri Bajram Rexhepi ka vlerësuar lart aktivitetin e Paktit të Stabilitetit për krijimin e parakushteve për bashkëpunimin regjional në Ballkan dhe të krijimit të klimës pozitive të bashkëpunimit me të gjitha vendet fqinje në rajonin e Evropës Juglindore, thuhet në njoftim³.

³ Zëri – E shtunë, 28 qershor 2003

Kryeadministratori dërgon mesazhet e tij me rastin e nënshkrimit të letrës së liderëve kosovarë

Steineri përshëndet apelin e liderëve kosovarë për kthimin e të zhvendosurve

NEW-YORK – Micheal Steineri, përfaqësues i sekretarit të përgjithshëm të OKB-së, ka aplauduar hapin pozitiv të ndërmarrë nga liderët e Kosovës për apelin e bërë për të gjithë personat e zhvendosur nga Kosova, me qëndrim në Serbi, Mal të Zi dhe Maqedoni, duke u bërë thirrje që të kthehen nëpër shtëpitë e tyre.

Apeli është nënshkruar nga të gjithë liderët joserbë të Kosovës, përfshirë këtu presidentin e Kosovës, Ibrahim Rugovën, kryetarin e Kuvendit të Kosovës, Nexhat Dacin, kryeministrin Bajram Rexhepin, kryetarin e PDK-së, Hashim Thaçin dhe kryetarin e AAK-së, Ramush Haradinajn.

“Kjo është pikërisht ajo që na nevojitet për kthimin. Ky apel është një kthesë e paprecedentë e gjuhës së të kaluarës dhe një hap pozitiv drejt ndërtimit të një Kosove multietnike për të gjithë qytetarët e saj, në rrugën e saj drejt Evropës”, ka thënë Steineri në rrugën e tij drejt New-Yorkut, ku do t’i adresohet Këshillit të Sigurimit të KB-së.

Apeli trifaqesh ka përfunduar me sa vijon: “Tashmë është koha që të tërheqim një vujë të qartë përgjatë të kaluarës dhe lëvizim përpara. Ne nuk mund ta ndërtojmë një Kosovë të re, nëse e kalojmë kohën duke riluftuar betejat e së kaluarës. Tani e kemi rastin që ta lëmë prapa të kaluarën dhe së bashku ta ndërtojmë të ardhmen. Të mos ketë dyshim për qëllimet tona, nëse Kosovën e quani shtëpi, është koha që ju të ktheheni në shtëpi. Së bashku ne

mund ta ndërtojmë një Kosovë të re dhe më të mirë, me të cilën do të krenohemi të gjithë”, përfundon apeli⁴.

Zotimi i letrës – zgjidhje e drejtë, thotë Dickinson

Shefi i Zyrës britanike në Kosovë, Mark Dickinson, ka deklaruar të mërkurën se pa hezitim dhe ngrohtësisht e mirëpret letrën e liderëve politikë kosovarë dhe të institucioneve vetëqeverisëse që thërret për kthimin e personave të zhvendosur.

“Tash mbetet të ne të gjithë – bashkësia ndërkombëtare, OJQ-të, institucionet komunale dhe qeveritare dhe serbët – të sjellim në praktikë shpirtin e kësaj letreje”, ka theksuar Dickinson.

“Secili në Kosovë ka vuajtur gjatë kohëve të ankthit dhe të gjithë ne jetojmë me efektet e tij. Kjo nuk na lë ndonjë zgjidhje. Ne duhet të përpiqemi ti shërojmë ankthet tona së pari dhe pastaj të jetojmë normalisht; por mund të na duhet pjesa e mbetur e jetës për ta bërë këtë. Ose mund të përpiqemi të jetojmë së bashku normalisht dhe të shohim se si kjo ndihmon të shërojmë ankthet tona. Kjo letër e hapur ka zgjedhur këtë të dytën. Jam shumë i sigurt se kjo është zgjidhja e drejtë”, ka përfunduar shefi i Zyrës britanike⁵.

⁴ KOHA Ditore e enjte, 3 korrik 2003

⁵ KOHA Ditore e enjte, 3 korrik 2003

BE: Letra, hap konkret drejt Evropës

Presidenca italiane e BE-së ka përkrahur të mërkurën letrën e liderëve kosovarë për kthim të të zhvendosurve nga Kosova.

“Ky përkushtim për të vendosur kushtet e nevojitura për kthim të qëndrueshëm është një hap i rëndësishëm për të ndërtuar një shoqëri multietnike dhe multikulturore në Kosovë, ku të gjithë mund të jetojnë në paqe dhe harmoni, me respekt të plotë për të drejtat e njeriut dhe minoriteteve”, theksohet në kumtesën e shtypit të BE-së, dërguar nga Zyra Italiane në Prishtinë. “Duke krijuar kushtet për implementimin e parimeve të demokracisë së mirëfilltë, diversitetit dhe tolerancës bëhet një hap konkret drejt Evropës”, nënvizohet aty⁶.

Rondorfi përshëndet deklaratën për kthimin e të zhvendosurve

Shefi i Zyrës gjermane në Prishtinë, z. Peter Rondorf e përshëndeti deklaratën e politikanëve kosovarë për kthimin e të zhvendosurve. Kjo është një shenjë inkurajuese që të gjitha forcat politike relevante në Kosovë u dakorduan t’u bëjnë thirrje të gjithë të të zhvendosurve që të kthehen, tha Rondorf.

Ai u pajtua plotësisht me mesazhin e deklaratës që Kosova duhet të jetë vendlindje për të gjitha etnitë. Vetëm një Kosovë multietnike ka një të ardhme në Evropë, shtoi Rondorf.

Pas fjalëve tashmë duhet të pasojnë veprat, deklaroi Rondorf. Veçanërisht, edhe politikanët e nivelit komunal janë të thirrur që të

⁶ KOHA Ditore e enjte, 3 korrik 2003

krijojnë një klimë pozitive për të zhvendosurit. Do të ishte gjithashtu e dëshirueshme nëse nga buxheti i Kosovës do të mund të vihehin në dispozicion mjete për projekte të zhvendosurve.

Në frymën e kësaj thirrjeje, veç kësaj, do të duhej të ishte e mundur që Kuvendi i Kosovës më datën 10 korrik të diskutojë përkritazi me kërkesën e koalicionit serb “Kthimi” për çështjet e zhvendosurve. Dialogu me përfaqësuesit serb të Kosovës duhet të përforcohet, tha përfundimisht Rondorf⁷.

State Departamenti mirëpret ftesën e liderëve kosovarë për kthim

PRISHTINË, 9 KORRIK – Shtetet e Bashkuara mirëpresin ftesën e 2 korrikut, të bërë nga një grup prej 11 udhëheqësish politikë dhe nga qeveria e përkohshme e cila inkurajon të gjithë serbët e zhvendosur dhe pakicat e tjera që kthehen në shtëpitë e tyre, thihet në një komunikatë të State Departament-it të përcjellur nga zyra amerikane në Prishtinë.

“Kjo ftesë është një hap i paparë ndonjëherë më parë, të cilin e kanë ndërmarrë udhëheqësit politikë të Kosovës në mënyrë që të inkurajojnë kthimin e joshqiptarëve, që mbesin të zhvendosur nga Kosova që nga viti 1999. Ne vazhdojmë të përkrahim kthimin në Kosovë të personave të zhvendosur nga të gjitha grupet etnike. Qeveria e Shteteve të Bashkuara ka ndarë 14.4 milion dollarë për vitin 2003 që të ndihmojë kthimin e personave të zhvendosur në Kosovë”, thuhet midis tjerash në komunikatë.

Letërftesa poashtu premtan përkushtimin e udhëheqësve politikë të Kosovës për të punuar me UNMIK-un dhe me institucionet e përkohshme për të ndërtuar një Kosovë

⁷ KOHA Ditore e enjte, 3 korrik 2003

demokratike, tolerante dhe shumetnike. Ne kërkojmë nga të gjitha palët që së bashku të punojnë në mënyrë konstruktive që të sigurojnë që të gjithë ata që dëshirojnë të kthehen ta kenë mundësinë e vërtetë për ta bërë këtë⁸.

Fieschi: Debati rreth kthimit të të shpërngulurve serbë është pjekuri politike e institucioneve kosovare

PRISHTINË, 9 KORRIK – Kryetari i Kuvendit të Kosovës, Nexhat Daci, edhe ambasadori i OSBE-së në Kosovë, Paskal Fieschi, në një takim të rregullt, të mërkurën, diskutuan rreth përgatitjeve që lidhen me ligjin zgjedhor për zgjedhjet e ardhshme, si dhe për debatin e iniciuar nga koalicioni serb “Kthimi”, i cili do të zhvillohet të enjten në mbledhjen e radhës të Kuvendit të Kosovës. Ambasadori Fieschi e ka vlerësuar punën e përgjithshme të Kuvendit të Kosovës dhe ka thënë: “Debati që do të zhvillohet nesër në parlament për kthimin e qytetarëve të shpërngulur të Kosovës është shumë i rëndësishëm dhe tregon pjekurinë politike të institucioneve kosovare”⁹.

⁸ KOHA Ditore e enjte, 10 korrik 2003

⁹ KOHA Ditore e enjte, 10 korrik 2003



“The return and re-integration of displaced persons and refugees in Kosovo – Results and Problems”



Bekim Collaku: Political Advisor to the Prime Minister of Kosovo

**PROVISIONAL INSTITUTIONS OF SELF –
GOVERNMENT OFFICE OF THE PRIME MINISTER**

**“The return and re-integration of displaced persons and
refugees in Kosovo – Results and Problems ”**

- Greetings on behalf of the Prime Minister and the Government of Kosovo for the organizers of this conference and for all participants.
- Expression of regret for the incident which happened yesterday in the village Mushitisht of Theranda municipality (former Suhareka).

The importance of the Process of Return

Provisional Institutions of Self Government (PISG) play a significant role in each phase in the process of return and re-integration of the minority communities.

The future of Kosovo up to a certain level depends on the capability of the population of Kosovo, Government of Kosovo and local government officials to get involved in the process of return of displaced persons including promotion of the inter ethnic dialogue, fostering the tolerance and recognition of their right to return as well as encouraging them to participate in the interim government structures.

According to international standards, one of the basic human right is the right of return to their home, regardless the

ethnic background, in the spontaneous way or even in an organized way and under a certain assistance. This is in compliance with the Resolution nr. 1244 adopted by UN Security Council in 1999, Constitutional Framework and International Standards on Human Rights.



The right to property is one of the fundamental human rights and in fact the entire theoretical concept of the human rights which has been built in the western civilization was made because of the need for protection of the right to property.

Therefore there is no a single honest individual who in principal would oppose the return of the displaced persons to their property.

Our citizens affirm the values of the modern western civilization, while the Government of Kosovo has as a primarily objective the integration of Kosovo into the Euro-Atlantic structures therefore it will strongly support this fundamental right to be implemented, respected and protected by law.

According to the legal and moral point of view, to oppose the right of the displaced persons to return to their homes and property means to support the issue of stealing. From the political point of view, these who oppose the return of displaced persons

regardless ethnic background of displaced persons and in particular these who oppose the return of displaced Serbs will make a significant contribution to Belgrade and the plan for sharing of Kosovo. Therefore there is no dilemma whether the return should or should not happen.

The Government of Kosova aims to build a society which is based on and in compliance with the moral and legal codes of western societies. There is no question and no dilemma regarding the right to private property in the western countries. The Government of Kosovo is well aware about all these, therefore it is paying a permanent attention to the issues of returns and fully supports the process of return of the private property to their legal owners, regardless their ethnic background, extending also its full support to tolerance, reconciliation an common life in order to enable to the owners of the private property to enjoy the property in freedom and peace.

The right to free movement is fundamental in order to enable the minorities to be integrated and participate in all activities of the society. UNMIK and KFOR will undertake all measures to provide free movement for all returns as well as all communities in Kosovo.

The Government of Kosovo is committed to work closely with the citizens in order to establish a convenient social and political environment for the returns.

The fail of the Institutions of Kosova and its citizens to provide, promote and strengthen the rights of communities living in Kosovo, despite that it will increase the risk of legitimizing the Serbian enclaves but it will probably encourage the idea of sharing

Kosovo, which for the Government of Kosovo is totally unaccepted and will have other negative impacts for Kosovo in long terms; it will seriously question the possibility of integration of Kosovo in the European Union and North-Atlantic structures.

Due to all the reasons mentioned above, the Albanians in Kosovo as majority population in Kosovo together with local institutions should strongly support the return and re-integration of all displaced persons.

The return of displaced persons does not question the independence of Kosovo but in the contrary it represents a condition for a territorial integration and implementation of other objectives for integration of Kosovo. The international community has made a condition for Kosovo to meet the eight standards before any talks can start regarding its final status.

Accomplishment of these standards is not aimed by the international community only but these standards at the same time also represent the objectives of the Government of Kosovo and the citizens because all these factors are directly linked with the life improvement in Kosovo and increasing the wealth fare in the country. The main pillar of these standards which will then open a clear prospect for Kosovo is full respect of the rights of all minority communities which are living in Kosovo.



To accomplish this task, the Government of Kosovo is strongly convinced that it has full support of the citizens who are all together working to make Kosovo a democratic country , where the human rights will be fully recognized and respected; a country where all communities will have the right to free movement, where there will be no need for special security measures; a country where all communities will be able to use their mother tongue and will enjoy equal employment opportunities as well as using the public and social services.

An extremely bad experience which Albanians faced not long time ago was the experience of violence and ethnic cleansing, while now the non Albanian communities are facing different difficulties which further complicate their return as well as their life in Kosovo. This should come to an end.

Heinrich Hertz has said the following: “ something which appears from the experience, it should again disappear by the experience”. Therefore the experience Albanians faced not so long time ago and the present not affirmative experience of the non Albanian communities will disappear with a new common experience for all the citizens of Kosovo. This will be the experience of peace and freedom for all.

Wishing you a successful progress of the conference, please once again accept the highest consideration extended to all the participants of the conference by the Prime Minister of Kosovo

Prof. Dr Rifat BLAKU

THE POSSIBILITIES FOR IMPLEMENTATION OF THE STANDARDS FOR KOSOVO

- ALL PLANS FOR THE RETURN OF SERBS TO KOSOVO AND SOME REASONS FOR THE FAILURE -

Taking into consideration the fact that return and integration of displaced minority persons in general and of displaced Serbs in particular is one of the most biggest challenge as well as the most difficult and delicate one in the scope



of accomplishment of the appropriate tasks within the plan for implementation of standards for Kosovo-which is one of the most important agenda of the international politics for Kosovo, before the events which happened by mid March this year and even during the entire post war period in order to get a clear picture related to the activity and efforts made by both internationals and locals (including the official Belgrade) in order to accomplish this objective-our analysis here makes a chronological statement during the past regarding the majority of plans, policies, experience and other related activities.

Since 4th of May 2000 in order to encourage the return of minorities where at the Church of Gracanica a common Committee has been established for the return of Serbs (JCR) until 17th of March, several different plans, projects and strategies for the return of Serbs have been announced, which were called by different names, sometimes they even kept some code names. This can be shown in the table below:

**ALL PLANS (EFFORTS) FOR THE RETURN OF
MINORITIES (SERBS) TO KOSOVO AS OF 17TH OF
MARCH 2004**

1. Committees	• Joint Committee for the return of Serbs (JCR) on 04.05.2000 in Gracanica • The Committee for the return issues and asylum in the stability pact.
2. Frameworks	• The framework for the return of Serbs, 6 January, 2001.
3. Projects	• Project operation called “Trojan 1” and “Trojan 2”.
4. Programs	• The Program for the return of 180.000 Serbs • The Program for the return of 250.000 Serbs (QKKM). • The stimulation Program for the return of Serbs “2 caws, 1 pig, 25 sheep.”. • The Program of the Government of Kosovo on return .
5. Strategies	• The strategy of UE (UNMIK, UNHCR, OSBE, KFOR). • The strategy of Koushner • The strategy of Haekerup • The strategy of Shtainer • The strategy of Holkeri • The strategy of the Serbian Government .
6. Memorandums	• The Memorandum of Understanding (MoU) • The Memorandum of the Serbian Orthodox Church

	etc.
7. Agreements	• The Agreement Haekerup – Çoviq
8. Models	• “The type of Swedish village” for the return of Serbs to Kosovo.
9. Concepts	• The UNMIK concept for the return of Serbs to Kosovo.
10. Coordination Centers	• The coordination center for the return of Serbs to Kosovo (head Coviq)
11. Resolutions	• Resolution XX / 2002 of the Parliament of Kosovo on the right to return.
12. Standards	• The UNMIK-EU standards “Standards before the status” one of the eight standards is the return and integration of minorities.
13. Office for return	• The UNMIK office for the return and communities November-December 2001
14. Working groups	• Working groups for return in 30 municipalities and 5 regions in Kosovo.
15. Statements- Assesments	• Ten reports with statements with analysis and statements made by OSCE and UNHCR regarding the return and situation of minorities in Kosovo.
16. Open letter	• An open letter-invitation of the civil-military officials for the return of Serbs to Kosovo.
17. Coalitions	• The return Coalition and the Association of the Municipalities in Kosova related to return issues.
18. Round Tables	• The Project for Ethnic Relations (PER), Prishtina October 2001; Prishtina April 2002; and Lucern 2003; • Round tables arranged by the UNHCR, OSCE and international and local NGO
19. Debates	• Debates arranged by international institutions in Kosovo • Debates arranged by different institutions and NGO in SM and Kosovo.
20. Conferences	• The regional and local conference in Kosovo aranged by the international community, institutions and NGO.
21. Donors	• International Donor Conferences • Financial assistance provided by foreign offices such

	as: USA, USD 5.5 + 14 mil. ; Italy, Euro 3.5 mil. ; Holkeri Euro 2.5 mil. From Italy; Gjermany Euro 3.5 mil. ; Switzerland Euro 1.1 mil. ; European Agency for Reconstruction (EAR), Euro 2 mil. ; UNHCR Euro 6 mil. ; Finland, Euro 0,73mil ; Euro 7.0 mil. from KCB etc.
22. Documents	• Different papers, recomandations, brochures, booklets
23. Year of return	• The year 2003 is announced as “Year of return”
24. Positive Discrimination	• Reserved places for the minorities in the Parliament of Kosova, in specific places for the Serbian minority.
25. Super positive diskriminimi	• Ministry Coordinator in the Government of Kosova for the return of Serbs and offices for the return of Serbs within the UNMIK administration (Todoroviq, Radosavleviq).
26. Benefits	• 7 to 24 % of the Budget of Municipalities in Kosova will be dedicated for minorities.
27. Encouragements, advocacy, awarnes, campaigns	• Posters and other show materials • Public campaign in each Municipality Assembly of Kosova in order to incourage and foster the return. At the same time there are certain measures to be undertaken against all peopel who will make obstacles during the process of return.
28. Decentralization	• Beside others, this is also in the function of encouraging the return of Serbs.
29.The UNMIK-ut and KFOR catalogue related to the return of Serbs	• “A special methodological booklet for a sustainable return”.
30. Special-optimal security measures	• Returned Serbs will be supervised and protected by a special KFOR batallion including the international police forces.
31. Analysis and recommendations from international organizations	• ICG, Securitu Council of the United Nations, EU, Contact Group etc.
32. Principles of the	• Working methodology from up (UNMIK office); to

program for internal return	down -Municipalities in Kosovo.
33. Municipality plans for the return and integration of minorities	• In each municipality in Kosovo there are plans being drafted and discussed regarding the return of minorities.
34. Working forums	• Working forums are special working groups consisting of UNMIK representatives as well as OSCE, UNHCR, KFOR, including locals in order to manage and monitor the return.
35. Regional working groups for return issues	• Special groups will be divided into five regions in order to arrange the return in Kosovo level.
36. “Technical consultative board”	• Special groups which will coordinate the return.
37. Bodies of the return issues	• “Special supervisory heterogeneous body which will monitor the return of Serbs”.
38. The association of the Serbian municipalities in the northern part of Kosovo.	• Parallel Serbian structure with special roles and responsibilities in order to arrange the return of Serbs to Kosovo.
39.National Serbian Council (NSC)	• Has a special program in coordination with Belgrade authorities for the return of Serbs to Kosovo and also the return of Kosovo within Serbia.

In the mean time, a few measures and actions have been taken in order to manage and implement the return policies. This is shown in the statement below:

KEY ACTORS IN MANAGING THE PROCESS OF RETURN OF THE MINORITIES IN KOSOVO AS OF 17.03.2004

1. The UNMIK office for returns and communities	• The main Office in Prishtina • Five regional Offices • The office of the staff located in the UNMIK office in Belgrade • The office for return and communities
2. UNHCR	• Regional working groups • Working groups in municipalities • Cooperation with OSCE regarding the position of minorities • Coordination with authorities, international as well as local NGO-s • Logistics
3.UNHCR-Responsibilities (in Serbia, Montenegro and Macedonia)	• Cooperation with UNHCR in Serbia, Montenegro and Macedonia
4.KFOR	• Providing a safe environment in which the refugees and displaced persons can return safely (UN Resolution 1244 Article 9-c • The safe environment will be provided by UNMIK police and KFOR forces.
5.UNMIK Municipal Administration	• Plans and coordinates the return activities in the municipality • Working groups of the municipality administration as well as UNMIK administration • The supervision of the development process of the concept document
6.UNMIK Regional Administration	• The chairman of the civil administration in region, the Regional Administrator is chairman of the regional working group and responsible for an official supervision and coordination of the municipality working groups.

7.UNMIK regional offices for return	• Joint operation with UNHCR, KFOR and other local and international organizations which are involved in the return issues. • Facilitating the contacts between the regional return activities and displaced communities and the contribution in efforts for public information in joint operation with UNMIK personnel, Belgrade and the personnel of the office for return and communities (ORC)
8.UNMIK office for the community issues	• Through the network of the local community offices in the local administration, the Office for community issues (OCI) coordinates the operational issues within the central and local administration with the minority communities. • Participation in the group for the return coordination. • Supports the integration of return throughout the municipalities
9.UNMIK Pillar I	• Includes the UNMIK police as well as Kosovo Police Service (KPS) to provide a safe environment for the returned persons • Judiciary bodies (UNMIK Judiciary department) • The directorate for ownership and shelter issues • UNMIK Regulations nr. 1999/23 and nr. 2000/60 provides legal basis for the intervention of the directorate for ownership and shelter issues in Kosovo.
10.UNMIK Pillar III OSCE	• Institutional building • Media monitoring • Support for the human rights and rule of law • Support for the efforts in the field of return
11.UNMIK Pillar IV EU	• Support for the activities which would influence in increase the economic capabilities for the minorities and returns • Provides an equal treatment of the minority communities in the administration and public services.
12.Provisional Institutions of Self	• Providing for the minorities and returns an equal access to public and social security.

Governance (PISG)	• Appropriate commitment of the budget resources for return and integration. • Increase the participation of the minorities in the municipality and governance structures.
13.Donors	• Collection of funds from the donors to facilitate the process of return.
14.Nongovernmental Organizations (NGO)	• Plan, facilitate and apply the process of return • Active contribution in drafting and application of the return activities in compliance with the framework for returns, specified by each municipality working group.
15.Coordinataion Center for Kosovo and Metohija	• Government Institution of the former Yugoslavia, now as SM coordinates between the SM authorities and UNMIK in order tom provide protection for the displaced persons and their return to Kosovo, from time to time provides financial funds-donations for certain projects of returning the Serbs to Kosovo.
16. The Association for displaced persons and refugees	• Provide accurate information regarding the conditions of the communities in Kosovo. • A right and appropriate representation of the interests of their communities during the discussions related to the returns.

Meanwhile after the March riots all previous projects on return have been “frozen” and although there was no detailed analysis prepared about not implementation of these policies and practices so far, e new plan has been drafted (on 31.03.2004) entitled ” **The Plan for implementation of standards for Kosovo.** This plan envisages a significant change, a radical correction and suggest new forms, obviously completely other forms comparing with the previous ones regarding the returns in general and the Serbian returns in particular. (page 55 -70) which contains 9 standards, 53 tasks which should be supported by 25 actors such as Pillar II, Pillar III, Pillar IV, UNHCR, EAR, OHCR,

PISG, SRSG, POLICE, ZQB, ZQP, ZKB, DPI, GPK, ZQL, NGO-s regional returns offices, consultative office, The Parliament of Kosova, while all municipalities have announced new positions such as municipality returns officials etc. Of course there are other responsible bodies for the implementation of the project and the dynamics of this implementation have been established.

As much as we are familiar with the returns issue, as much as we go into details of the substance of the problem, one can get an impression that all political development processes are tackled and correspond with this standard.

In the trinomial process of return, all actors of the “crisis about return” are involved: The internationals which pretend to show their mission in Kosovo as successful through implementing this standard; Albanian side which considers this standard as a precondition to independence for Kosovo and blocking element in



the international financial market, while the Serbian side is being “encouraged” for a dignified, substantial sustainable return to Kosovo (but also trying to still keep Kosovo under Serbia for some time)!

On the invisible side of the standards, serious annalists of the political developments in Kosovo can conclude that such standards can be hardly implemented, in particular after the last requests made by Serbian side and the official Belgrade.

Referring to the new political reality and the totality of the life in Kosovo, I consider that the plan for implementation of standards for Kosovo, in the way it was drafted, the return objective will hardly be achieved, even if we have to do with ordinary return of the refugees and migrants.

Despite all these effort, politics provoke a relatively low level of returns of 9 100 persons in total during this period of time. The causes are various. The reason why the level of returns is so low first of all I think one should seek to the instrumentation Belgrade is doing to the returns issue. The time to time activity of the extremist groups serves as a counter measure to this issue. A very important aspect which is considered as a gap to this process is inability of the internationals to understand the essence of disagreements between Albanians and Serbs about the territory and ethnic image for Kosova.

It seems that there is nothing which can influence more to this issue rather than the new reality created as well as the uncertainties which exist in both sides, Albanians as majority and Serbs as minority regarding the future of Ksoova.

Ramush Tahiri

Despite the measures mentioned by professor Rifat Blaku, we can conclude that the results of the process of return of displaced Kosovar citizens are not at all satisfactory taking into consideration the efforts made and time spent on this issue. It is known in particular for the demographers that if the citizens do not come back within a certain period of time, if they spend a long time abroad, they establish certain life conditions there and get a chance for re socialization, in particular young generations who reached the mature age at the time they left, therefore it becomes extremely difficult to persuade them to return the their property where their families used to live. In this light, if we all get involved and do our best efforts for an real and effective return policy for all citizens, for an unconditional policy, we would then have concrete schedules for return with certain results in this process which is in fact an overall objective in Kosova.



We state that the return is individual, that return is a humanitarian right and that this is a humanitarian process and not a political one. But if we take note of all issues in the Kosovar society, we come to a conclusion that all segments have to deal with a very important political process. If we talk about the causes for living Kosovo, I think we should simplify the problem because there are there I would say the same causes which made Albanians to flee a few years ago. Maybe for somebody this would be a rather strong judgment but if I focus on the created climate, a psychological violence or even a physical violence, despite that it differs from the system with a genocidal plan of the regime.

...but really the vision of Kosova with one population only would take us back to a segregation, would take us back to an isolation and would not be a good attitude in our efforts to become member of Europe and at the same time would more or less mean a kind of accomplishment of the Milosheviq's policy but from the Albanian side now. Having this in mind, the concept for the return of each citizen who left Kosovo to his/her property, home, work place should be an objective of all structures including institutions of Kosova as well as individuals. This is a concept of the society we are aiming to establish and develop in Kosovo, therefore I do not see any other concept. Having a certain experience in the field of return, I consider that there is a conditional mistake I would say if we talk about the issues of return conditions with individuals. In many cases a village is being visited, the villagers are asked whether they would agree with the return, they are told things that I am also telling that the future of Kosova depends on the process of return of 30 families, 40 families in complete, and in this basis the responsibility of the individual who has no high post nor engagement when the villagers are asked which is not their right,

they say there are no appropriate conditions created for the return in our village but it's better if they go to another village. The consequences of the war are still fresh and they say that Serbia should provide some conditions and in fact there is a mixture of a psychological, political, economic and any other propaganda, therefore we came back ashamed because we did not manage to persuade the neighbors to accept the return of their neighbors. This condition was not for Albanians only, this condition should not exist even today and I think there is a wrong strategy because each institution of a lower or a higher level should meet its obligations. Municipalities also should meet their obligations, but also the population-inhabitants so that they should not interfere in the life and property of others and to contribute to create such security and economic conditions where for the program of return of Serbs and Montenegrins.

I can talk in the scope of the consequences for several purposes. There are bad intentions from both sides. Let's take an example where Albanian nationalists would like to condemn for all what happened in Kosovo and therefore their property should be taken or create such conditions where they would not be able to come back to their homes and property (on this base there are several obstacles), then there are different pressures, graphite, verbal threats to individuals, cases when somebody wants to buy very cheap the property of the others or intends to make the usurpation of the property. It can be stated that in this point sometimes meet also bad Albanians and bad Serbs and both sides want to destabilize Kosovo.

The Serbian attitude on this basis would be to give a political aspect to all issues of displaced Serbians and Montenegrins, to condition their return with some preconditions

which the institutions of Kosova should fulfill trying to make obstacles for the stability of Kosova as well as the final status. They have an attitude according to which unless all displaced who would like to return back to Kosova or all displaced from Kosovo, there is no question about the democratization in Kosovo, even the appropriate competences can not be awarded to the population of Kosova so that they would be able to decide about their future. On this basis we keep each other hostage, both parties make the destabilization of the region and both sides make obstacles to each other to enter Europe. It is known that some of the European countries will lose their sovereignty but taking the higher standards related to the freedoms and protection of the human rights. Having this in mind I consider that the programs of return should be based on the criteria of voluntary return of each individual. There is a certain climate created where the return in the cities would be possibly more favorable for the returns because of a higher tolerance among people, people can freely walk which makes the return easier. Even in the regions where the consequences of war are not so evident such as in Gjilani and Ferizaj or similar regions, the political engagement should be linked, as well as the donors with concrete development programs which is not a present for the inhabitants of the village where they are being returned, but if you provide the conditions for recur, shelter, etc, but if there are no new jobs generated, they will sell the property and will leave. But if there are certain capacities provided in any industry in any part or village in Kosovo where Albanians and Serbs work together, in this case there are conditions for them to live together (cohabitation) as well as appropriate conditions for a better communication between them and take out from their minds the hateful memories and all other bad things. As a conclusion, so far there was a lack of our individual or institutional attitude to go and visit any camp or

refuge living in Serbia or elsewhere. We should consider them as citizens of Kosova and since we have accepted this duty, we should then go and visit them, talk to them and experience the problems they are facing with, but being always aware of any possible verbal conflict, because this would be one of the minor declarative problems related to the institutional presentation of Kosovo

Bajrush Berisha, The representative of the Plemetin camp

I would like to take this opportunity and focus on some, possibilities problems and ideas of the return of some family heads who are currently in the municipality of Kastriot (former Obiliq). Previous speakers mentioned this and I would also like to mention a concrete example regarding the return applications, where there will be no good results, maybe they are right but still I have my personal opinion. I am talking about the situation in Kosovo only. In the Plemetin camp there are 148 heads of the families and 500 individuals, including other municipalities such as Lipjan, Skenderaj, Prishtina while a significant number comes from Kastriot municipality. From the Kastriot municipality alone 22 families have been returned during this year in the settlement



called Azotiku close to Cerekez and they have been fully integrated starting from the employment, while there are 48 heads of the families coming from the municipality of Obiliq , 40 of them with no land at all and were living in private houses (renting houses) and 8 of them represent specific cases because in the street Meto Bajraktari three Roma communities were living including Ashkali and Egyptians. After the war was finished these house were sold except one In the settlement Azotiku, 22 houses have been built and there is a possibility for a project to be approved where several new houses would join the settlement Azotiku. This I mentioned even in request I sent to the Assembly of Kosova to be considered to enter into the agenda for one of the next meetings. The Prime Minister Mr. Bajram Rexhepi is also informed about this issue and it will maybe look like an enclave but we are not asking anything special, just the 8 cases to join the rest of the families in this settlement while the municipal administration is trying to find a solution and remove the camp. The municipal administration is claiming that they have no land while KEK has a lot of land therefore KEK should be contacted in order to let these 48 family heads to join this settlement.

Zef Shala, the representative of Mother Theresa Association

I would like to thank the host organization for such a meeting, and believe that if all other stakeholders who did not come here today would know how important this subject prepared by professor Rifat Blaku is, they would probably come in a significant number. Regardless this fact, we all know that Kosovo is being administered by the international community. It is UMIK which is taking care of a real administration, KFOR which is taking care and providing security for all citizens of Kosovo, but there are also local institutions which are doing their outmost to provide a safe and sustainable living and working environment, including here also other institutions such as KPC, KPS, etc. However I will be focus more the humanitarian aspect.



As you know, around 50 % of the population in Kosovo are living poverty, around, around 12 % are living in an extreme poverty and that the rate of unemployment is around 65% In addition to this there

are a lot of social problems where around 180 thousand people are under social care through the social care centers while around 50% are a permanent concern of the Non Governmental Organizations, including the charitable organization “Mother Theresa “. There is also a number of 100 thousand retired aged people who are not at

all satisfied with the level of the monthly pension. There is also a number of 70 thousand people aged between 55 and 65 years who are not included under the social assistance nor have any job. Having in mind all what was stated above, it is very difficult to asses or estimate a rapid and organized return of people regardless their ethnic background. You are aware of that fact that both Albanians as well as others have left Kosovo for economic and also other reasons and who are not in a position to return, due to the lack of employment and reintegration into the society. It is very clear based on the political talks which are taking place in all levels, the Serbian ethnicity permanently mention the term Kosova and Metohija and hope to have in power the government institutions of the previous regime. These issue should definitively be out of their heads, that we are under international administration, the status of Kosova is not yet solved, a lot of processes are under way, the institutions of Kosova are doing their best efforts to bring both political and economical situation to normal.

Is there any possibility to start something? The answer is yes. As you know, we as Mother Theresa humanitarian organization for 13 years have been involved in different humanitarian issues, beside others also through different development projects and we are still trying to provide certain assistance to areas with mixed population. If it is likely that Serbs or Croats will return to Letnica village or elsewhere, providing there are no jobs nor initial assistance, it is very diffickut to expect that the return will really happen. The same thing is with their neighbors. If Serbs will be assisted to return the same thing will ask their neighbors. If the infrastructure will be build for certain families only who will return, such as making a concrete road etc.

this is not considered to be an appropriate approach, therefore common development projects should be developed.

We have start and should insist in the civil dialogue because we consider this as the most convenient method for a further political dialogue. I am saying this because the leadership of the UNHCR and OSCE are in favor of democratization of the civil society and that this is the second year where we as Mother Theresa association which is representing Kosovo and the regional center from Novi Sad have implemented 5 projects related to the social dialogue without interfering into the internal political issues. The bilateral contact of woman NGO-s, Youth NGO-s and regional cooperation of media in particular have provide first steps of a civil cooperation while this year we expect some projects to be implemented in this field. We consider a great successes if we will manage to bring to the table the representatives of the local NGO-s, of minorities as well as other ethnic groups with the similar NGO-s from Serbia and Montenegro. We should deal with real and practical issues because if we intend to ask people to return without providing new jobs and an conditions for a common and safe life for all, every project will fail.

I would therefore like to take this opportunity and inform the host organization, both local and international institutions that we as Mother Theresa association expect to have a full support in establishing and developing the social dialogue and to see the first result if the return and re-integration of people. Nevertheless before the civil dialogue takes place, certain preliminary problems should be solved and start talks the way it was stated by the representative-advisor of the Parliament of Kosova, to start to talk

about the problems of concern in the past as well at present. I hope that this is an initial meeting but we should go on with such activities and would like to assure you tat we as Mother Theresa association will be part of the process through our announced projects hoping to get some donors assistance but we also expect to have a certain support by both kosovor and international institutions.



Povratak i reintegracija raseljenih i izbeglih lica na Kosovo – rezultati i problemi



Bekim Colaku

Povratak i reintegracija raseljenih i izbeglih lica na Kosovo – rezultati i problemi

- Pozdrav u ime premijera Vlade Kosova organizatorima ove konferencije i svim ucesnicima ovog skupa.
- Saucešće povodom jucerašnjeg incidenta u selu Muštišt, opštine Theranda (bivša Suvareka).

Znacaj procesa povratka

Privremene samoupravne institucije (PSI) igraju vrlo važnu ulogu u svakoj fazi procesa povratka i integrisanja manjinskih zajednica.

Buducnost Kosova zavisi u veoma velikoj meri od sposobnosti naroda Kosova, Vlade Kosova, službenika lokalnih vlasti na angažovanju u procesu povratka raseljenih, promovisanju medjuetnickog dijaloga, na sticanju tolerancije i priznavanju

njihovog prava za povratak, kao i na podsticaju njihovih učešća na privremenim strukturama vlade.



Prema međunarodnim standardima, izbeglice i raseljena lica imaju fundamentalno humano pravo da se vrate svojim kucama, bez obzira na njihovu etnicku pripadnost, na spontan, organizovan ili potpomognut nacin. Ovo je u skladu sa Rezolucijom 1244 OUN (1999), Ustavnog okvira i međunarodnih standarda o ljudskim pravima.

Imovinsko pravo je jedno od fundamentalnih ljudskih prava i u stvari, sav teoretski koncept ljudskih prava koji je razvijen u civilizovanom Zapadu je uradjen od potrebe da brani privatnu svojinu.

Zato, nijedan pošten covek ne može da bude u principu protiv povratka raseljenih lica na svojim imanjima. Naši sugrađani afirmiraju vrednosti moderne svetske civilizacije, Vlada Kosova ima prvenstven cilj integrisanje Kosova kao poseban entitet u evroatlanskim strukturama, zato ce cvrsto podržati da se ovo fundamentalno pravo poštuje i brani zakonom. Pocevši od moralnog i zakonskog gledišta, negiranje prava raseljenih lica na povratak na svoja imanja i kuce, podrazumeva podsticanje na kradju. Sa politickog gledišta, oni koji se protive povratku raseljenih lica, bilo koje pripadnosti bili oni, ali posebno oni koji su protiv povratka raseljenih Srba, potpomažu samo Beogradu i planu za komadanje Kosova.

Zato, ne treba da bude nijedna dilema oko pitanja treba ili ne treba da se dogodi povratak.

Vlada Kosova teži izgradnji društva na bazi vrednosti i u skladu sa moralnim i pravnim normama zapadnih društava. I u Zapadu, pravo na privatnu svojinu je nerpikosnoveno. Vlada Kosova je vrlo svesna što se ovoga tice, zato pridaje potrebnu važnost pitanju povratka i podržava u potpunosti proces povracaja

privatne svojine pravnim vlasnicima, bez obzira na etnicku pripadnost; i takodje jako podržava stvaranje tolerancije, pomirenje, zajednickog života sa ciljem da vlasnici uživaju svoju imovinu u miru.



Da bi se uživala ova prava kao i stepen do koga manjinske zajednice se mogu integrisati i da ucestvuju u društvu, fundamentalno je njihovo slobodno kretanje. UNMIK i KFOR preduze ce sve potrebne mere da bi se osiguralo sloboda kretanja za sve povratnike i zajednice na Kosovu.

Vlada se cvrsto obavezala da radi sa gradjanima Kosova u nameri da se stvori jedan zadovoljavajuci društveni i politicki ambijent za povratnike.

Eventualni neuspeh institucija Kosova i njenih gradjana za osiguranje i unapredjenje prava drugih zajednica koje žive na Kosovu, osim što bi povecale opasnost legalizacije srpskih enklava i možda podsticale eventualno komadanje teritorije Kosova, što je za Vladu Kosova potpuno neprihvatljivo, isto tako bi imalo i drugih negativnih posledica na dugorocnom planu Kosova: ozbilno bi dovelo na pitanje mogucnost integrisanja Kosova u Evropsku Zajdenicu i u drugim severnoatlantskim strukturama.

Zbog svih ovih razloga, Albanci Kosova, koji cine vecinu stanovništva Kosova, zajedno sa institucijama zemlje, treba da cvrsto podrže povratak i itegrisanje svih raseljenih lica.

Povratak raseljenih lica ne ugrožava nezavisnost Kosova, naprotiv, on je uslova za teritorijalni integritet i ostvarivanje drugih stremljenja Kosova za integrisanje. Medjunarodna zajednica je postavila kao uslov ispunjavanje osam standarda pre nego se bude rešio definitivni status Kosova. Ovi standardi nisu težnja samo medjunarodne zajednice, nego su objektiv Vlade i naših gradjana, jer se sve povezuje na neposredan nacin sa poboljšanjem života i povecanjem blagostanja zemlje. Glavni stožer ovih standarda kjoice otvoriti perspektivu Kosova je poštovanje prava drugih manjinskih zajednica koje žive na Kosovu.

Vlada Kosova je ubedjena da ima podršku gradjana zemlje i da ce zajednicki raditi kako bi Kosovo stvorili demokratsko mesto, gde ce se poštovati ljudska prava istovetno za sve; mesto gde ce sve zajednice moci da se slobodno krecu bez potrebe za mere sigurnosti; mesto gde ce sve zajednice upotrebiti slobodno svoj jezik i gde ce uživati jednaku mogucnost zapošljenja i jednako korišćenje javnih i socijalni službi.

Nedavno iskustvo Albanaca sa Kosova bilo je naslije i etnicko cišćenje, sada nealbanske zajednice imaju probleme što otežavaju njihov povratak i život na Kosovu. Ovo treba da se zaboravi.

Heinrich Hertz je rekao: “Ono što proizilazi iz iskustva ponovo se može izbrisati iz iskustva”. Zato, nedavno gorko iskustvo Albanaca, sadašnje loše iskustvo nealbanskih zajednica,

ce se izbrisati sa novom zajednickom iskustvom za sve gradjane Kosova. Ovo ce biti iskustvo mira i slobode za sve.

Želeći vam srećan rad koferencije, još jednom primite visoko poštovanje Premijera Vlade za sve ucesnike.
Hvala vam na pažnju.

Bekim Colaku

Politicki savetnik Premijera Vlade Kosova

Prof. Dr Rifat Blaku

Mogućnosti implementiranja standarda o Kosovu

Celokupni planovi za povratak Srba na Kosovo i neki razlozi za njihov neuspeh

Polazeci od cinjenice da je pitanje povratka i integrisanja raseljenih manjinskih lica, a posebno Srba, jedna od najvećih, najtežih i najdelikatnijih izazova u okviru ispunjavanja (zadataka) plana implementacije standarda o Kosovu –



jedna od najvažnijih pitanja međunarodne politike na Kosovu i pre martovskih događaja, štaviše i tokom celog posleratnog perioda, a sa ciljem iznalaženja što jasnije sveobuhvatne slike u vezi sa naporima međunarodnih, mesnih (ali i službenog Beograda) za realizaciju ove naše objektivne analize, ovde se evidentiraju na hronološki, retrospektivni način većina planova, politike, prakse i aktivnosti za ovu destinaciju. Još od 4 maja 2000 godine, u nameri podsticaja stimulisanja povratka manjina, kada je u manastiru Gracanice formiran zajednički komitet za povratak Srba (JCR) pa do 17 marta je bilo predstavljeno na desetine planova, projekata i strategija povratka sa raznim nazivima, bilo je čak i kodiranih. Ovo se da videti iz sledeće tabele:

Svi planovi (angažovanja) za povratak manjina (Srba) na Kosovo – do 17 marta 2004 godine

1. Komiteti	• Zajednicki komitet za povratak Srba (JCR) 04.05.2000 u Gracanici. • Komitet za pitanja povratka i azila u Paktu Stabiliteta.
2. Okvir	• Okvir povratka Srba, 6 januara 2001.
3. Projekti	• Projekt operacija “Trojan 1” i “Trojan 2”.
4. Programi	• Program povratka 180.000 Srba. • Program povratka 250.000 Srba (QKKM). • Stimulativni program za povratak Srba “2 krave, jedna svinja, 25 ovaca”. • Program Vlade Kosova za povratak.
5. Strategije	• Strategija EZ za povratak (UNMIK, UNHCR, OEBS, KFOR). • Strategija Kušnera • Strategija Hakerupa • Strategija Štajnera • Strategija Holкера • Strategija Vlade Srbije.
6. Memorandumi	• Memorandum razumevanja • Memorandum Srpske Pravoslavne Crkve itd.
7. Sporazumi	• Sporazum Hakerup-Covic
8. Modeli	• “Tip švedskog sela” za povratak Srba na Kosovo.
9. Koncepti	• Koncept UNMIK-a za povratak Srba na Kosovo.
10. Centar koodiniranja	• Centar koordiniranja za povratak Srba na Kosovo (rukovodilac

	Covic).
11. Rezolucija	• Rezolucija XX/2002 Parlamenta Kosova za pravo povratka.
12. Standardi	• Standardi EZ -a – UNMIK-a “Standardi pre Statusa” jedan od 8 standarda je povratak i reintegracija manjina.
13. Kancelarija za povratak	• Kancelarija UNMIK-a za povratak i zajednicu, novembar-decembar 2001.
14. Radne grupe	• Radne grupe za povratak u 30 opština i 5 reiona Kosova.
15. Procene-analize	• Deset izveštaja procena i analiza od OEBS-a i UNHCR-a o povratku i položaju manjina na Kosovu.
16. Otvoreno pismo	• Otvoreno pismo glavnih civilno-vojnih lidera za povratak Srba.
17. Koalicije	• Koalicija “Povratak”, asocijacija opštinskih skupština za pitanja povratka.
18. Okrugli stolovi	• PER (Pojekat za Etnicke Relacije) Priština, oktobar 2001; Priština, april 2002; Lucern, novembar 2003. • Organizovanje okruglih stolova od strane UNHCR-a, OEBS-a i drugih medjunarodnih i lokalnih NVO-a.
19. Debate	• Debate organizovane od institucija medjunarodne zajednice na Kosovu. • Debate organizovane u SCG i na Kosovu od institucija i NVO-a.
20. Konferencije	• Regionalne i lokalne konferencije na Kosovu od medjunarodne zajednice, institucija i lokalnih NVO-a.
21. Donatori	• Tri medjunarodne konferencije donatora • Finansijska pomoc za povratak od

	stranih kancelarija: SAD 5.5 milijona USD, Italija 3.5 milijona €, 2.5 milijona € Holker iz Italije; Nemacka 3.5 milijona €, Švedska 1.1 milijon €, EAR 2 milijona €; UNHCR 6 milijona €; Finska 730 hiljada €; od suficita Kosovskog budžeta 7 milijona € itd.
22. Dokumenta	• Akta, preporuke, brošure, priručnici.
23. Godina povratka	• 2003 godina je proglašena "Godinom povratka".
24. Pozitivna diskriminacija	• Rezervisana mesta za manjine a posebno za Srbe u Parlamentu Kosova itd.
25. Super pozitivna diskriminacija	• Koordinator zamenika ministra za povratak Srba pri UNMIK-u (Todorovic, Radosavljevic).
26. Beneficije	• 7 do 24% od budžeta Kosovskih opština namenjeno je manjinama.
27. Podsticanja, advokatije, senzibiliziranje, kampanja	• Plakati (poster, ispovedni list). • Javna kampanja po opštinskim skupštinama Kosova za podsticanje i stimulisanje povratka (Ujedno su predviđene i pokazne mere za one koji sprecavaju povratak).
28. Decentralizacija	• Sem ostalog je i u funkciji podsticanja povratka Srba.
29. Katalog UNMIK-a i KFOR-a u vezi povratka Srba	• Specijalni metodološki priručnik za stalan povratak.
30. Specijalne optimalne mere sigurnosti	• Srbi povratnici su pod prismotrom i posebnom odbranom od strane bataljona KFOR-a i međunarodne policije.
31. Analize i preporuke od međunarodnih organizacija	• ICG, Savet Bezbednosti i OUN, EZ, Kontakt Grupa, itd.
32. Principi programa unutrašnjeg povratka	• Metoda delovanja od gore (kancelarija UNMIK-a); dole –

	opštine.
33. Planovi opštinskih skupština za povratak i reintegracije manjina	• U svakoj opštini Kosova su u pripremi i diskutuju se planovi za povratak manjina.
34. Forumi delatnosti	• Forumi delatnosti su posebne radne grupe od predstavnika UNMIK-a, OEBS-a, UNHCR-a, KFOR-a i meštana za menažiranje i monitoriranje povratka.
35. Regionalne radne grupe za pitanja povratka	• Postoji podela na 5 posebnih regiona za organizovanje povratka na nivou Kosova.
36. Tehnicki konsultativni bord	• Su posebne grupe za koordiniranje povratka.
37. Tela sa zadacima povratka	• Posebni heterogeni nadzorni organ koji prati povratak Srba.
38. Asocijacija severnih Srpskih opština Kosova	• Srpska paralelna struktura sa posebnim ulogama: odgovornošću za organizovanje Srba na Kosovo.
39. SNV (Srpsko Nacionalno Vece)	• Ima poseban program za povratak Srba na Kosovo i sa Kosova u Srbiju.

U medjuvremenu su preduzete niz mobiliziranih mera i akcija za menažiranje i implementiranje u praksi ove politike povratka. Ovo ilustruje najbolje sledeci pregled:

Glavni akteri u menažiranju procesa povratka pripadnika manjina na Kosovo do 17.03.04

1. Kancelarija UNMIK-a za povratak i zajednice	• Glavna kancelarija u Prištini • 5 regionalnih kancelarija • Ured stafa smešten u kancelariju UNMIK-a u Beogradu. • Kancelarija za povratak i zajednice.
2. UNHCR	• Regionalne radne grupe • Opštinske grupe • Saradnja sa OEBS-om u vezi položaja manjina • Koordinacija sa autoritetima i međunarodnih i lokalnih NVO-a. • Logistika.
3. UNHCR, Odgovornosti (Srbija, Crna Gora i Makedonija)	• Saradnja sa UNHCR-om u Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji.
4. KFOR	• Postavljanje i održavanje sigurnog ambijenta gde bi izbeglice i raseljena lica se mogu vratiti bezbedni (Rezolucija 1244, član 9-c). • Siguran ambijent pruža policija UNMIK-a i KFOR.
5. Opštinska administracija UNMIK-a	• Planifikuje i koordinira aktivnosti povratka u svojim opštinama. • Opštinske radne grupe opštinske administracije i administracije UNMIK-a. • Nadzor procesa razvitka koncept-dokumenta
6. Regionalna Administracija UNMIK-a	• Rukovodilac civilne administracije u regionu, regionalni administrator je rukovodilac radne regionalne grupe i odgovoran za službeni nadzor i koordiniranje radnih opštinskih grupa.

7. Regionalne jedinice UNMIK-a za povratak	• Sadejstvo sa UNHCR-om, KFOR-om i drugim lokalnim i medjunarodnim organizacijama koje rade po pitanju povratka. • Olakšanje kontakata medjuregionalnim aktivnostima povratka i raseljenih zajednica i doprinos u naporima za javno informisanje, u sadejstvu sa personelom UNMIK-a/Beograd i personela kancelarije sa povratak i zajednice (KPZ).
8. Kancelarija UNMIK-a za pitanja zajednica	• Preko svoje mreže kancelarija lokalnih zajednica u lokalnoj administraciji, kancelarija za pitanja zajednica (KPZ) koordinira aktivna pitanja unutar centralne i lokalne administracije sa zajednicama manjina. • Ucesce u grupi za koordiniranje povratka • Podržava integrisanje povratnika po opštinama.
9. Prvi stub UNMIK-a	• Obuhvata policiju UNMIK-a i PSK za osiguranje ambijenta za povratnike • Organe pravosudja (UNMIK-ov department pravosudja) • Direkciju za imovinska i stambena pitanja • Pravilnici UNMIK-a br. 1999/23 i 2000/60 stvaraju osnovu za intervenciju direkcije za imovinska i stambena pitanja.
10. Treci stub UNMIK-a OEBS	• Izgradnja institucija • Pracenje medija • Podrška ljudskim pravima i vladanje zakona • Podrška nastojanjima u polju povratka
11. Cetvrti stub UNMIK-	• Podrška aktivnostima za povecanje ekonomskih mogucnosti za manjine i

Evropska Zajednica	povratnike • Osiguravanje pravednog tretmana manjinskih zajednica u administraciji i u javnim službama.
12. Privremene institucije samouprave	• Osiguranje za manjine i povratnike, pristup u javnim i socijalnim službama. • Odgovarajuće usklajdivanje budžetskih resursa za povratak i integrisanje. • Povećanje učešća manjina u opštinskim i centralnim strukturama.
13. Donatori	• Prikupljanje fondova za proces povratka od strane donatorske zajednice
14. Nevladine organizacije	• Planifikuju, pomažu i izvode proces povratka. • Aktivni doprinos na pripremanju i izvođenju aktivnosti povratka u skladu sa okvirom za povratak definisan od svake radne opštinske grupe.
15. Koordinacioni centar za Kosovo i Metohiju	• Vladina institucija bivše FRJ, sada SCG koordinira među autoritetima SCG-a i UNMIK-a zaštitu raseljenih lica i njihov povratak na Kosovo, povremeno odvaja finansijska-donatorska sredstva na projektima povratka Srba na Kosovo.
16. Društva za raseljena lica i izbeglice	• Dostup tacnih informacija o uslovima zajednica na Kosovu. • Tacno predstavljanje interesa njihovih zajednica na raspravama o povratku.

U međuvremenu, posle martovskih događaja, svi predjašnji projekti oko povratka ostali su “smrznuti”, i bez jedne kriticke analize o razlozima za nesprovođenje onih politika i praksa do tog dana, sacinjenjen novih draft-plan (31.03.04) sa naslovom: “Plan za implementiranje standarda za Kosovo”. Ovaj plan predvidja jednu osnovnu promenu, radikalni ispravak i nove forme sasvim druge od predjašnjih i u vezi povratka raseljenih, uglavnom Srba, (Str. 55-70) sadrži 9 standarda, 53 zadataka koji treba da se podrže od 25 aktera kao II, III, IV stub, UNHCR, EAR, OHCR, PIS, SPGS, Policija, ZQB, ZQP, ZKB, DPI, GPK, ZQL, NVO, reonske jedinice za povratak, savetodavna kancelarija, Skupština Kosova, dok na svim opštinskim skupštinama su otvorena nova radna mesta za opštinske službenike za povratak. Naravno da ima još drugih odgovornih organa za implementiranje i odredjena je dinamika-rok ispunjavanja.



Što se više upoznaje problem povratka, što više budemo razlagali suštinski problem, dobija se utisak da svi segmenti razvojnog politickog procesa, na neki se nacin dotakaju, korespondiraju ili se direktno proporcionalno sudare sa ovim standardom.

U trinomu povratka su ukljuceni svi akteri “krize povratka”: Medjunarodni službenici koji pretendiraju da pomocu ispunjavanja ovog standarda proglase svoju misiju uspešnom na Kosovu; Albanska pak strana gleda ovaj standard kao uslov za nezavisnost i deblokiranje zaloga u medjunarodnom finansijskom tržištu, dok srpska strana se “kuraži” za jedan postojan substancijalan i dostojan povratak na Kosovo (ali i opstanka za jedno vreme Kosova pod Srbijom)!

Ali na nevidljivoj strani standarda, ozbiljni analiticari politickih zbivanja na Kosovu konstatuju da oni mogu biti vrlo klizavi i teško realizirani, narocito poslednji zahtevi srpske strane i službenog Beograda.

Polazaci od aktuelne politicke stvarnosti i totaliteta života na Kosovu, mislim da plan implementiranja standarda za Kosovo, ovako kako je projektovan, povratak se teško može realizovati i kada bi se radilo o redovnom povratku izbeglica i normalnih migranata.

Nasuprot svih ovih pokušaja, praksa ukazuje jedan dosta slab povratak od svega 9100 osoba u ovom periodu. Razlozi su razni. Cinjenica za ovolik mali broj povratnika, mislim da stoji

prvenstveno na instrumentaliziranju što Beograd cini pitanju povratka. Kao protivteža ovoga, sigurno se namece i povremena delatnost ekstremnih grupa. Dok važan aspekt koji uzrokuje hendikep u ovom pitanju je nesposobnost međunarodnih službenika da shvate suštinu prirode neslaganja i albansko-srpskih sudara oko teritorije i etnicke slike Kosova.

Ali izgleda da ništa ne utice više u ovom pravcu nego nova stvarnost koja se stvara i nejasnoca obeju strana, Albanaca kao vecine, takodje i Srba oko toga kakva ce biti buducnost Kosova.

Ramuš Tahiri

Pored svih tih mera koje je spomenuo poštovani profesor Rifat Blaku, možemo konstatovati da rezultati u procesu povratka raseljenih gradjana Kosova su katastrofalni i nisu zadovoljavajuci, uzevši u obzir ucinjeni napor i potrošeno vreme. Demografi znaju da raseljeni gradjani ako se ne vrate za odredjeno vreme, stvaraju uslove da žive tamo i da se resocijaliziraju, pogotovo nove generacije koje su bile odrasle dobi u vremenu raseljavanja, tako da volja za povratak u psihološkom segmentu je veoma mala da bi se vratile na imanja gde su nekada živele njihove porodice. Ako bismo se stvarno angažovali na ovoj bazi za jednu realnu politiku povratka svih gradjana, za jednu neuslovljenu politiku, onda bismo imali vrlo konkretne rokove za povratak i takodje i rezultate da bismo okoncali ovaj proces, kako predvidjaju svi ciljevi na Kosovu.



Mi kažemo da je povratak individualna stvar, da je povratak humano pravo i da je ovaj proces ujedno i human a ne politicki. Ali ako pogledamo sva preplitanja kosovske situacije, može se konstatovati da svi segmenti se odnose sa jednim vrlo važnim politickim segmentom. Ako govorimo o razlozima iseljavanja sa Kosova, treba pojednostaviti problem, i ja bih rekao da su to isti razlozi zbog kojih su bili naterani, pre kratkog vremena, da isto ucine i Albanci. Nekome bi ovo izgledalo teško rasudjivanje, ali ako govorim o segmentu stvorene klime, jednog psihološkog nasilja ili jednog fizickog nasilja, iako se razlikuje od sistema sa planom genocida, realno gledano vizija Kosova samo za jedan narod, vratio bi nas na segregaciju, vratio bi nas na rezervat i ne bi se moglo težiti ukljucivanju u Evropu, i realno gledano znacio bi realizaciju Miloševiceve politike, sad od strane Albanaca, i na ovoj osnovi koncept za povratak svakog gradjanina iseljenog sa Kosova u svojoj imovini, u svojoj kuci, na svom poslu, treba da bude težnja svih struktura, svakog pojedinca, ali i svih institucija. Ovo je koncept društva koji želimo ostvariti na Kosovu, dakle ne vidim neki drugi koncept. Imajuci i jednu praksu u sredinama povratka, primetio sam da se pravi jedna uslovljena greška, da se razgovara sa pojedincima o uslovima povratka. Ide se u odredjeno selo i pitaju se meštani da li se slažu za povratak, i njima se kaže ono što vam kažem i vama, da sudbina Kosova zavisi od ovog procesa povratka 30 porodica, svega 40 porodica, i na ovoj osnovi odgovornost lica koji nije ni sa poštom ni sa angažovanjem, i izgovaraju se velike reci te se kaže da se nisu stvorili uslovi za povratak na njihovom selu, ali neka ide negde drugo. Još su sveže posledice rata, i kažu da Srbija treba stvoriti neke uslove i fakticki se uplitaju u jedan psihološki, politicki, ekonomski program, i mi se vracamo nekako osramoceni zbog toga što nismo uspeli da ubedimo naše komšije da prihvate povratak svojih komšija. Ovaj

uslov nije bio samo za Albance, to ne treba biti ni danas, i meni izgleda da je pogrešna strategija, jer treba svaka institucija nižeg ili višeg nivoa da izvrši svoje obaveze. I opštine da izvrše svoje obaveze, i stanovnici, da se ne mešaju u imanju drugih i da se stvore bezbedni i ekonomski uslovi za program povratka Srba i Crnogoraca.

Mogu govoriti u okviru posledica zbog nekih ciljeva, loših ciljeva sa jedne ili druge strane. Uzmimo na primer da ima Albanaca ili nacionalista Albanaca, koji bi željeli da se osude Srbi za ovo što se desilo na Kosovu i da im se oduzme imovina ili da stvore takve uslove da ne bi mogli da se vrate, (i na toj osnovi prave se šantaži svake vrste), prave se i pritisci, pišu se i grafiti, ima i usmenih individualnih pretnji, a rezultat svega toga je veoma praktican: da neko nekom Srbinu želi da mu kupi imovinu ili da mu prisvoji, ili možemo reci da se na ovoj tacci susrecu loši Albanci i loši Srbi, kojima odgovara destabilizacija Kosova.

Srpska linija bi bila zato da se politizuju iseljeni Srbi i Crnogorci, da se uslovljava njihov povratak sa nekim preduslovima koje treba da ispune organi Kosova i takodje da se spreči stabilnost Kosova, ali da se spreči i rešenje statusa Kosova. Zato se kaže da bez povratka svih onih koji žele da se vrate ili svi iseljeni, ne može biti ni demokratizacije Kosova, ali ne mogu se ni uzeti nadležnosti da narod Kosova odluci o svojoj sudbini. Na ovoj osnovi svi se mi nalazimo zatoceni jedni-drugima, obe strane destabilizuju region. Rec je o negativnom segmentu i obe strane smetaju jedna-drugoj za ulazak u Evropu. Dok je poznato da evropske države gube deo svojih suverenosti uzevši više standarda koji se odnose sa slobodom i zaštitom ljudskih prava. Na toj osnovi konkretni programi za povratak, smatram da teba da budu na

osnovu dobrovoljne želje da se vrati svaki pojedinac. Treba sagledati naše prednosti, i zna se iz stvorene klime da postoje veće mogućnosti za povratak u gradovima jer je tamo veća tolerancija. I na mestima gde nije bilo većih posledica rata, kao što je region Gnjilana, Uroševca ili sličnih sredina, treba da se oseti političko angažovanje, treba da se povežu donatori sa željom i konkretnim programima razvitka, što nije neka nagrada za meštane sela gde se vraćaju, ali ako im se obezbeđuju uslovi za povratak, kuća, na primer, ali ako im se ne obezbedi posao, oni će prodati kuće i otići. Dok ako im se obezbedi kapacitet koji se veže sa industrijom u bilo kom selu Kosova, gde zajednicki rade i Albanci i Srbi, tada se stvaraju uslovi i za suživot, ali i da komuniciraju međusobno i da se zaboravi mržnja, nepodnošljivost i sve ostalo. Kao konstatacija, treba reći da u okviru naše intelektualne smelosti, ili da kažemo institucionalne, još nismo imali smelosti da posetimo neki kamp ili izbeglicu po Srbiji ili u drugim regionima. Mi treba da smatramo one da su građani Kosova, i kad smo prihvatili jedan zadatak, treba prihvatiti i to da idemo i da porazgovaramo i da se suočavamo i sa opasnošću nekog verbalnog konflikta, psovke, jer je ovo jedan od manjih problema što se institucionalne prezentacije Kosova tiče.

Bajruš Beriša – predstavnik kampa u Plemetinu

Želim da iskoristim priliku i da ukažem na neke probleme i mogućnosti, kao ideja za povratak nekih starešina porodica koji žive u opštini Kastriot (bivši Obilic). Navešću konkretan orimer, govorim samo za Kosovo. U kampu Plemetin su 148 starešina porodica, dok pojedinaca ima 500, ima i iz drugih opština, kao što su Lipjan, Skenderaj, Priština, dok veci broj je iz Kastriota. Sa opštine Kastriota ove godine su se vratile 22 kuće u bloku Azotika blizu Cerkezima, i sada su zaposleni, dok imam i 48 starešina porodica koji su iz opštine Obilica, 40 od njih nikada nisu posedovali zemlju, uvek su živeli u privatnim kucama (pod kirijom), dok 8 od njih su specifični slučajevi jer na ulici Meto Bajraktari su živeli 3 romske zajednice, Aškalije i Egipćana. Posle rata te kuće su prodate i ostalo je samo jedna. Bilo je zahteva da se na bloku Azotika, gde su sagrađene 22 kuće, da se uradi jedan projekat da bi se pridružili bloku Azotika i neke kuće. Ovo sam naveo i u jednom zahtevu poslat Parlamentu Kosova da se ponovo razmotri i da se uvede u dnevni red. Takodje u vezi sa ovim je upoznat i Premijer Bajram Rexhepi, možda će ispasti kao vrsta enklave, ali ne tražimo posebno mesto samo da se ovi 8 slučajeva pridruže ovoj četvrti i opština se angažovala oko ukidanja ovog kampa. Medjutim, opština kaže da Kastriot nema imanje, EKK ima višak zemlje i treba da se razmotri da bi im se omogućilo ovim 48 starešina porodica da se pridruže toj četvrti.



Zef Shala – predstavnik društva “Nëna Tereze”

Zahvaljujemo se organizatoru sa ovaj skup, ali kada bi drugi ucesnici, koji nisu ovde ovog trenutka, znali za znacaj jedne ovakve teme, u stvari od ekspozea poštovanog profesora Rifat Blaku, nadam se da bi ucešce bilo vece, ali bez obzira na ovo, svi mi znamo da se Kosovo momentalno u pogledu politike se vodi od strane medjunarodne administracije. UNMIK je taj koji se brine za pravednu administraciju, KFOR je taj koji se brine sa bezbednost gradjana, ali su i naše institucije te koje se trude permanentno sa opštu stabilizaciju situacije, napomenuci i druge institucije kao što su ZKK, PSK, itd. Ja cu se osvrnuti sa humanitarnog aspekta. Vi



znate da na Kosovu više od 12% stanovništva živi u krajnom siromaštvu, više od 50% stanovništva živi u siromaštvu i više od 65% stanovništva je nezaposleno, potpuno bez posla. Kada se ovome dodaju i socijalni

problemi 180 hiljada lica koja primaju socijalnu pomoc preko centra za socijalni rad, kada više od 50 hiljada ostalih su svakodnevna briga humanosti nevladinih organizacija, pridruživši i društvo “Nëna Tereze”, kada su više od 100 hiljada penzionera, koji su nezadovoljni pomocu koja im se daje, kada su više od 70

hiljada drugih lica dobi od 55 do 65 godina, koji ne uživaju ni pravo zapošljenja ni socijalnu pomoc, tada je vrlo teško misliti o jednom brzom i organizovanom povratku, bez obzira ko to bio. Vi vrlo dobro znate da i Albanci i svi ostali su se iseljavali i zbog ekonomskih teškoca i da nemaju mogucnost da se vrate. Problemi su vrlo jednostavni, njihovo zapošljavanje i mogucnost uvrstavanja u društvo uopšte. Vrlo je jasno, da kako se vidi iz politickih govora, srpski etnitet uvek spominje Kosovo i Metohiju i povratak nekadašnjih državnih institucija. Ovo pitanje treba definitivno da se izbriše iz njihovih glava, da smo na Kosovu pod međunarodnom administracijom, status Kosova još se ne zna, procesi su u toku, naše su institucije one koje cine napore za sredjivanje politicke, ekonomske situacije itd. Ali, da li postoji mogucnost za neki pocetak? Ima mogucnost. Mi kao humano društvo “Nëna Tereze”, koju vrlo dobro znate, nosili smo 13-to godišnji teret u raznim vidovima humanosti preko više razvojnih projekata, i još uvek tražimo da pružamo pomoc nesredjenim zemljama, ali sa projektima pomoci, ako se kaže da treba da se vrate Srbi ili Hrvati ili drugi na jedno selo Letnice ili negde drugo, ako ne stvorimo neko radno mesto ili neku pocetnu pomoc, vrlo je problematichno vratiti se. Ista stvar vredi i za njihove sugradjane. Ako im se omogucava Srbima da se vrate i da im se daju razni programi, to isto traže i njihove komšije. Pitanje razvoja zajednicke infrastrukture, ako se misli da se asfaltira jedna ulica ili da se gradi neka kanalizacija samo toj porodici koja se vratila, onda to nije u redu. Znaci, treba misliti o zajednickim razvojnim projektima.

Mi smo poceli i treba insistirati na civilnom dijalogu, jer civilni dijalog je za ovaj trenutak najprihvatljivija forma za korak dalje prema politickom dijalogu. Ovo pominjem sa odredjenim

ciljem jer to znaju gospoda sa UNHCR-a i sa OEBS-a da je ovo u cilju demokratizacije civilnog društva i da je ovo druga godina kada mi kao društvo “Nëna Tereze”, što predstavljamo Kosovo i centar za regionalizaciju iz Novog Sada je realizovao 5 projekata civilnog dijaloga, bez uplitanja u unutrašnjim pitanjima politike. Kontakti NVO-a žena dveju strana, NVO-a mladih i regionalna saradnja narocito medija dale su prve korake jedne civilne saradnje, tako da se ove godine ocekuju da se realizuju neki manji projekti, i to ce biti uspeh ako budemo postigli da sednu za isti sto lokalne NVO manjina i drugih etnickih grupa sa NVO-ima koje stižu is Srbije, Crne Gore itd. Treba razgovarati o realnim mogucnostima kako bi vratili ljude silom a da tom prilikom ne obezbedimo im uslove za rad, u stvari uslove za jedan zajednicki život, onda taj projekat bi bio unapred osudjen na propast. Zato koristim priliku da i ovog puta i organizatoru i svim našim institucijama Kosova i medjunarodnim predstavnicima ukažem da mi kao društvo “Nëna Tereze” cemo imati podršku i kod svih drugih da pomocu civilnog dijaloga pocnimo da stvarno realizujemo prve uspehe povratka. Ali pre nego što se vrate preko civilnog dijaloga, treba rešiti predhodne probleme, da se razgovara na nacin kao što je izneo savetnik Skupštine Kosova, da se razgovara o problemima koji postoje i koji muce sada. Nadam se da je ovaj susret dobar, ali ne treba da stanemo na ovome i racunajte da i mi kao društvo “Nëna Tereze” preko naših projekata koje smo reklamirali naci podršku i od donatora ali i od strane naših institucija i Kosovskih i medjunarodnih.